

Burgerschapscompetenties volgen en versterken met Zien!

Webinar 20 november 2024

Bertine Haverhals

Programma

- Toelichting inhoud webinar + inventariseren vragen en bespreekpunten
- Wat wil je als school met burgerschap? Wat vraagt de overheid?
- Wat biedt Zien! / Gouwe Academie
  - Leerlijn/ontwikkelpunten
  - Handelingssuggesties
  - Vragenlijsten > inclusief dialoog en verantwoording
  - Advisering bij beleid (verwerken in de leerlingzorg- en kwaliteitscyclus)
  - Inspiratie voor leerkrachten hoe ze pedagogisch handelen kunnen vormgeven?
- Demo
- Gelegenheid voor overige vragen

Het webinar wordt opgenomen.

Wat wil je zelf?
Wat vraagt de overheid?

Wat bedoelen we met 'burgerschap'?

- ❏ Bij burgerschap staat het (leren) functioneren in de democratische rechtsstaat centraal.
- ❏ Met 'actief burgerschap' worden de **bereidheid** en het **vermogen** bedoeld om deel uit te maken van de Nederlandse samenleving en daaraan een **actieve bijdrage** te leveren.

Bereidheid: willen

Vermogen: kunnen

> competenties

Dimensies van burgerschapscompetenties

- Componenten   Kennis, vaardigheden, houding/attitude
- Niveaus   Mate van beheersing
- Maatschappelijke domeinen   Contexten en inhoud

Wettelijk kader

- ▣ Het bijbrengen van respect voor en kennis van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat (...)
- ▣ Het ontwikkelen van de sociale en maatschappelijke competenties
- ▣ Het bijbrengen van kennis over en respect voor verschillen in (...)

+ kerndoelen

Wettelijk kader

Mate van beheersing

Componenten kennis en houding

- ❏ Het bijbrengen van respect voor en kennis van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat... Contexten en inhoud
- ❏ Het ontwikkelen van de sociale en maatschappelijke competenties
- ❏ Het bijbrengen van kennis over en respect voor verschillen in ...
- ❏ + kerndoelen

Waarden van de democratische rechtstaat

Vrijheid

Vrijheid van meningsuiting
en autonomie

Gelijkwaardigheid

Gelijkheidsbeginsel en afwijzen
van discriminatie

Solidariteit

verdraagzaamheid, begrip,
verantwoordelijkheidsbesef
en afwijzen van onver-
draagzaamheid

Basiswaarden democratische rechtsstaat

Vrijheid

vrijheid van meningsuiting
bevordering van de autonomie

Gelijkwaardigheid

gelijkheidsbeginsel
afwijzen van discriminatie

Solidariteit

verdraagzaamheid
begrip/ respect
verantwoordelijkheidsbesef
(afwijzen van onverdraagzaamheid)

Inspectie

Kwaliteitsgebieden (vanaf aug 2023)

1. Onderwijsproces (OP)
2. Veiligheid en schoolklimaat (VS)
3. Onderwijsresultaten (OR)
4. Sturen, kwaliteitszorg en ambitie (SKA)

KWALITEITSGEBIEDEN EN STANDAARDEN PO SCHOOLNIVEAU	
OP	ONDERWIJSPROCES
OP0	Basisvaardigheden
OP1	Aanbod
OP2	Zicht op ontwikkeling en begeleiding
OP3	Pedagogisch-didactisch handelen
OP4	Onderwijstijd
OP6	Afsluiting
VS	VEILIGHEID EN SCHOOLKLIMAAT
VS1	Veiligheid
VS2	Schoolklimaat
OR	ONDERWIJSRESULTATEN
OR1	Resultaten
OR2	Sociale en maatschappelijke competenties
SKA	STUREN, KWALITEITSZORG EN AMBITIE
SKA1	Visie, ambities en doelen
SKA2	Uitvoering en kwaliteitscultuur
SKA3	Evaluatie, verantwoording en dialoog

Regulier onderwijs (2023)

KWALITEITSGEBIED ONDERWIJSPROCES (OP)

OP0. Basisvaardigheden

Het onderwijs in basisvaardigheden bereidt de leerlingen voor op het vervolgonderwijs en de samenleving.

Basiskwaliteit

De school heeft voor het onderwijs in de basisvaardigheden Nederlandse taal (mondelinge taalvaardigheid, lezen, schrijven, begrippenlijst en taalverzorging), rekenen-wiskunde (getallen, verhoudingen, meten en meetkunde, en verbanden) en burgerschap een doelgericht en samenhangend curriculum dat past bij de leerlingenpopulatie van de school.

Voor Nederlandse taal en rekenen-wiskunde is de inhoud van het curriculum tenminste dekkend voor de kerndoelen en werkt het toe naar de referentieniveaus. Het curriculum kent een logisch doorlopende opbouw van doelen en bereidt leerlingen voor op de volgende leerjaren, het vervolgonderwijs en de samenleving. De uitvoering van het curriculum is herkenbaar in de onderwijspraktijk.

Burgerschap richt zich tenminste op bevordering van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat en de kennis, houdingen en vaardigheden die daarbij van belang zijn. Dat geldt evenzo voor de sociale en maatschappelijke competenties die nodig zijn in de pluriforme democratische samenleving, en de kerndoelen²¹ die daaraan gerelateerd zijn.

Regulier onderwijs (2023)

OP1. Aanbod

Het aanbod bereidt de leerlingen voor op vervolgonderwijs en de samenleving.

Basiskwaliteit

De school bereidt de leerlingen voor op het vervolgonderwijs en de samenleving. Zij biedt een breed en op de kerndoelen²² gebaseerd aanbod. Onder aanbod verstaan we alle lesinhouden, ook die digitaal zijn of online aangeboden worden. Het aanbod van de school is afgestemd op de leerlingenpopulatie en sluit aan bij het (taal)niveau en de onderwijsbehoeften van de leerlingen. Het aanbod wordt waar nodig gedurende de schoolloopbaan verdiept en verbreed, zodanig dat leerlingen een ononderbroken ontwikkeling kunnen doorlopen. Het aanbod is doelgericht, samenhangend en herkenbaar. Bovendien heeft de school de leerinhouden evenwichtig en in samenhang over de leerjaren verdeeld.

Regulier (2024)

OP2. Zicht op ontwikkeling en begeleiding

De school volgt de ontwikkeling van de leerlingen en biedt waar nodig passende begeleiding en extra ondersteuning.

Basiskwaliteit

De school verzamelt vanaf binnenkomst systematisch informatie over de kennis en vaardigheden van leerlingen op alle voor het onderwijs belangrijke domeinen. Het verzamelen van (toets)informatie gebeurt systematisch en zorgvuldig en voor de kennisgebieden taal en rekenen/wiskunde met behulp van genormeerde toetsen. Voor het verzamelen en vastleggen van (toets)informatie gebruikt de school een leerling- en onderwijsvolgsysteem. De school vergelijkt de informatie met de verwachte ontwikkeling van de leerling, waarbij voor taal en rekenen in ieder geval de referentieniveaus taal en rekenen als uitgangspunt gelden. Dit maakt het mogelijk om het onderwijs af te stemmen op de onderwijsbehoeften van zowel groepen als individuele leerlingen. Het stelt de school in staat zorg te dragen voor de ontwikkeling en begeleiding van de leerling. De school heeft daarbij hoge verwachtingen van leerlingen. De school waarborgt daarmee voor leerlingen de ononderbroken ontwikkeling en voortgang daarin en heeft daarbij oog voor de bevordering van gelijke kansen. De school informeert ouders regelmatig over de ontwikkeling en vorderingen van hun kind.

Wanneer individuele of groepen leerlingen niet genoeg lijken te profiteren van het onderwijs, analyseert de school waar de ontwikkeling stagneert en wat mogelijke verklaringen hiervoor zijn. Vervolgens bepaalt zij wat er nodig is om op eventuele achterstanden of voorsprongen in de ontwikkeling van leerlingen in te spelen. De school biedt de begeleiding vervolgens gestructureerd aan. Waar nodig betreft de school het samenwerkingsverband, de gemeente en zorginstanties bij de begeleiding van de leerlingen. De leerlingen krijgen daarmee de begeleiding die zij nodig hebben om het onderwijsprogramma beter te kunnen doorlopen. De school besteedt op een structurele en herkenbare manier aandacht aan het bestrijden van (taal)achterstanden.

De school heeft in het schoolondersteuningsprofiel vastgelegd wat zij onder extra ondersteuning verstaat en welke voorzieningen de school kan bieden. Voor de leerlingen die deze extra ondersteuning nodig hebben, legt de school in het ontwikkelingsperspectief (OPP) vast hoe zij het onderwijs afstemt op de behoefte van de leerling en registreert het ontwikkelingsperspectief in het ROD. De school stelt OPP's op die voldoen aan de wettelijke vereisten en concrete doelen bevatten. De OPP's zijn sturend voor een planmatige en doelgerichte uitvoering van de extra ondersteuning.

De inhoud en uitvoering van het OPP wordt minimaal eenmaal per schooljaar met de ouders geëvalueerd. Op basis van de evaluatie stelt de school de doelen of aanpak van de extra ondersteuning bij.

De school vervult de zorgplicht passend onderwijs. Wanneer de school de extra ondersteuning voor een leerling niet kan bieden, zoekt de school in samenwerking met ouders en zo nodig het samenwerkingsverband een passende onderwijsplek.

Regulier 2023

KWALITEITSGEBIED VEILIGHEID EN SCHOOLKLIMAAT (VS)

VS1. Veiligheid

De school zorgt voor een veilige omgeving voor leerlingen.

Basiskwaliteit

De school zorgt voor de sociale, fysieke en psychische veiligheid van de leerlingen op school gedurende de schooldag. Een school is veilig als de sociale, fysieke en psychische veiligheid van leerlingen niet door handelingen van anderen wordt aangetast. Dit blijkt onder andere uit de beleving van de veiligheid en het welbevinden van de leerlingen op school. De school monitort dit ten minste jaarlijks met een gestandaardiseerd instrument.

De school heeft een veiligheidsbeleid beschreven dat bestaat uit een samenhangende set van maatregelen. Het beleid is gericht op het voorkomen, afhandelen, registreren en evalueren van incidenten, en de school voert dat beleid ook uit. Als de uitkomsten van de monitoring daartoe aanleiding geven, treft de school maatregelen om de situatie te verbeteren. De school voorkomt, zoveel als mogelijk, (digitaal) pesten, agressie en geweld in elke vorm en treedt zo nodig snel en adequaat op. Dat geldt ook bij uitingen die strijdig zijn met basiswaarden van de democratische rechtsstaat, zoals discriminatie en onverdraagzaamheid. De school heeft een persoon aangesteld die voor ouders en leerlingen het aanspreekpunt is in geval van pesten en die het beleid tegen pesten coördineert.

De school hanteert de meldcode Huiselijk geweld en kindermishandeling. Daarnaast komt de school de verplichtingen na rond het melden, overleggen en aangifte doen van zedenmisdrijven.

Regulier 2023

VS2. Schoolklimaat

De school heeft een schoolklimaat dat bijdraagt aan het ontwikkelen van sociale en maatschappelijke competenties.

Basiskwaliteit

De school bereidt de leerlingen voor op het leven in de maatschappij. Zij creëert daarvoor een oefenplaats die leerlingen ondersteunt bij het ontwikkelen van sociale en maatschappelijke competenties. In de school doen leerlingen ervaring op met de omgang met de basiswaarden van de democratische rechtsstaat en de pluriforme samenleving. Het bestuur ziet erop toe dat de school zorg draagt voor een schoolklimaat dat in overeenstemming is met de basiswaarden van de democratische rechtsstaat en bijdraagt aan de bevordering daarvan.

Het personeel van de school is in zijn gedrag een voorbeeld voor de leerlingen: personeelsleden leven de basiswaarden zichtbaar na.

De school stemt aanpak en aanbod af op de leerlingenpopulatie van de school en de leefwereld van de leerlingen. Ook signaleert en corrigeert de school uitingen van leerlingen die met de basiswaarden in strijd zijn.

Regulier onderwijs (vanaf augustus 2023):

OR2. Sociale en maatschappelijke competenties

De leerlingen behalen sociale en maatschappelijke competenties op het niveau dat ten minste in overeenstemming is met de verwachtingen van het vervolgonderwijs en de maatschappij.

Basiskwaliteit

De school heeft een goed beeld van de kenmerken van haar leerlingenpopulatie en heeft ambitieuze verwachtingen over het niveau dat de leerlingen voor de sociale en maatschappelijke competenties kunnen bereiken. Ze neemt de aansluiting op het vervolgonderwijs en de maatschappij als uitgangspunt voor de competenties voor leerlingen.

De school onderbouwt welke resultaten ze op dit gebied wil bereiken. De school brengt de resultaten op een betrouwbare en inzichtelijke manier in kaart. De school spant zich zichtbaar in om ervoor te zorgen dat leerlingen die de school verlaten daaraan voldoen. Daarmee laat de school zien dat zij haar doelstellingen voor deze competenties behaald heeft.

Regulier 2023

KWALITEITSGEBIED STUREN, KWALITEITSZORG EN AMBITIE (SKA)

SKA1. Visie, ambities en doelen

De school heeft een gedragen visie op goed onderwijs, heeft daarvoor ambities en doelen en stuurt op het behalen daarvan.

Basiskwaliteit

De school heeft, als onderdeel van het stelsel van kwaliteitszorg, een gedragen visie, ambities en doelen gericht op goed onderwijs die ervoor zorgen dat leerlingen een ononderbroken ontwikkeling kunnen doorlopen. De schoolleiding vertaalt haar visie, ambities en doelen in onderwijskundig beleid en stuurt daarop om de beoogde resultaten te behalen. De schoolleiding beschrijft op welke manier ze zorgt voor het realiseren, borgen en verbeteren van de onderwijskwaliteit en hoe ze de naleving van de wettelijke eisen realiseert, onder meer op het gebied van de basisvaardigheden taal, rekenen en burgerschap.

De schoolleiding sluit met haar visie, ambities en doelen aan op die van haar bestuur en op de kenmerken van de leerlingenpopulatie van de school. Dit doet zij onder meer door aan te geven hoe ze rekening houdt met (taal)achterstanden, de wettelijke opdracht tot bevordering van burgerschap en specifieke leerbehoeften om bij te dragen aan gelijke kansen voor alle leerlingen. Resultaten van eerdere evaluaties, interne en externe dialoog zijn zichtbaar in de doelen voor het onderwijskundig beleid.

De schoolleiding richt de voorwaarden in om de onderwijskundige ambities en doelen te bereiken, waaronder het personeelsbeleid en de organisatie van het onderwijs. Daarbij is de interne verantwoordelijkheidsverdeling duidelijk.

SKA2. Uitvoering en kwaliteitscultuur

De school realiseert de doelen voor goed onderwijs, bevordert een kwaliteitscultuur, zorgt voor randvoorwaarden en stuurt, waar nodig, tussentijds bij.

Basiskwaliteit

De school realiseert de doelen voor goed onderwijs, die voortkomen uit haar visie en ambities. De schoolleiding zorgt daartoe voor een professionele en veilige leer- en verbetercultuur in de school. Binnen deze kwaliteitscultuur geven schoolleiding en het (bevoegd) onderwijspersoneel samen uitvoering aan het stelsel van kwaliteitszorg, zodat de school als geheel gericht werkt aan het bereiken van de onderwijskundige doelen. Waar nodig stuurt de schoolleiding tussentijds bij.

De schoolleiding zorgt ervoor dat de deskundigheidsbevordering van het personeel binnen de gestelde doelen gestalte krijgt. Leraren(teams) oefenen daarbij de eigen verantwoordelijkheid bij het inrichten van hun onderwijs uit.

De schoolleiding toont in haar sturing onderwijskundig leiderschap en zorgt voor een gerichte inzet van middelen om gestelde doelen te realiseren, onder meer op het gebied van de basisvaardigheden taal, rekenen en burgerschap. De school geeft uitvoering aan het schoolondersteuningsprofiel. Zij werkt samen met andere scholen, het samenwerkingsverband en andere organisaties, zodat geen leerling tussen wal en schip valt.

Regulier 2023

SKA3. Evaluatie, verantwoording en dialoog

De school evalueert en analyseert systematisch of zij de doelen realiseert en verantwoordt zich daarover. Ze stelt, wanneer nodig, het schoolbeleid bij en betreft interne en externe belanghebbenden in een goed functionerende dialoog.

Basiskwaliteit

De schoolleiding monitort, evalueert, analyseert en beoordeelt als onderdeel van het stelsel van kwaliteitszorg in hoeverre de doelen en het beleid worden gerealiseerd en informeert het bestuur daarover. Zij haalt intern en extern actief informatie op om zicht te krijgen op de uitvoering, de resultaten van het onderwijs voor de leerlingen en mogelijke kansen en bedreigingen voor de verdere ontwikkeling van het onderwijs, onder meer op het gebied van de basisvaardigheden taal, rekenen en burgerschap.

Voor een goede overdracht en om zicht te houden op het vervolgsucces van haar leerlingen, onderhoudt de school contact met de scholen/instellingen waar deze naartoe uitstromen. De schoolleiding organiseert tegenspraak. Daarvoor gaat zij actief een dialoog aan met in ieder geval ouders, personeel, de (gemeenschappelijke) medezeggenschapsraad ((G)MR) en, wanneer van toepassing, leerlingen, gemeenten en/of (regionale)werkgevers.

De school informeert belanghebbenden minimaal jaarlijks op toegankelijke manier over haar doelen en werkwijze, en over de resultaten die zij heeft behaald.

De schoolleiding analyseert en beoordeelt de uitkomsten van de evaluatie en verwerkt deze wanneer nodig in het (verbeter)beleid, zodat dit bijdraagt aan ontwikkeling en verbetering van het onderwijs. Daarnaast gebruikt de school de uitkomsten van de evaluatie om de sturing te verbeteren. Zij maakt daarbij duidelijk welk effect de inbreng van belanghebbenden heeft op het borgen en bijstellen van het schoolbeleid.

Bijlage 2 Uitwerking burgerschap en basiswaarden

Uitwerking burgerschap en basiswaarden

De standaarden hebben betrekking op aspecten van kwaliteit, waaronder het onderwijs gericht op bevordering van burgerschap. Hieronder wordt aangegeven in welke standaarden onderdelen van burgerschap aan de orde zijn en geven we met enige nadere uitwerking (A) een overzicht van de inrichting van het toezicht op basiswaarden (B).

Het toezicht op burgerschap is integraal onderdeel van het inspectietoezicht en omvat, al naar gelang de situatie, aandacht voor een of meer onderdelen, en krijgt aandacht als apart thema of in samenhang met andere aspecten van kwaliteit.

A. Bevordering burgerschap

De wettelijke burgerschapsopdracht bepaalt dat onderwijs actief burgerschap en sociale cohesie bevordert. Bij het toezicht hanteert de inspectie geen 'eigen' eisen; alleen de wet is uitgangspunt, die bevat minimumeisen. Dat betekent dat zolang scholen aan wettelijke eisen voldoen, invullingen gekozen kunnen worden die passen bij de school. De wettelijke eisen zijn in de standaarden verwerkt en deze zijn hieronder weergegeven.

Standaarden schoolniveau

OP0	Basisvaardigheden
OP1	Aanbod
OP2	Zicht op ontwikkeling en begeleiding
OP3	Pedagogisch-didactisch handelen
VS1	Veiligheid
VS2	Schoolklimaat
OR2	Sociale en maatschappelijke competenties
SKA1	Visie, ambities en doelen
SKA2	Uitvoering en kwaliteitscultuur
SKA3	Evaluatie, verantwoording en dialoog

Standaarden bestuursniveau

- BKA1 Visie, ambities en doelen
- BKA2 Uitvoering en kwaliteitscultuur
- BKA3 Evaluatie, verantwoording en dialoog

De wet vraagt:

- 1) Actief burgerschap en sociale cohesie op doelgerichte en samenhangende wijze te bevorderen (standaarden OP0, OP2, OR2). waarbij de volgende elementen op herkenbare wijze terugkomen in het onderwijs:
  - 2) kennis van en het respect voor basiswaarden van de democratische rechtsstaat worden bevorderd (standaarden OP0, VS1, VS2);
  - 3) sociale en maatschappelijke competenties worden ontwikkeld (standaarden OP0, VS2);
  - 4) de schoolcultuur is in overeenstemming met basiswaarden, leerlingen worden gestimuleerd daarmee te oefenen en de school draagt zorg voor een veilige omgeving waarin leerlingen en personeel zich geaccepteerd voelen (standaarden OP3, VS1, VS2).

Toelichting

Ad 1) Standaarden Basisvaardigheden, Zicht op ontwikkeling en begeleiding en Sociale en maatschappelijke competenties (OP0, OP2, OR2):

De inspectie stelt vast of het onderwijs doelgericht, samenhangend en herkenbaar is, en de school de leerresultaten op betrouwbare en inzichtelijke manier in kaart brengt. Of het onderwijs doelgericht is, blijkt uit de formulering van geconcretiseerde leerdoelen die de school bereiken wil voor bevordering van basiswaarden en sociale en maatschappelijke competenties. Of het onderwijs samenhangend is, blijkt uit de logische opbouw van de leerstof en aanpak waarmee de school de leerdoelen bereiken wil. Of het onderwijs gericht op bevordering van burgerschap herkenbaar is, blijkt uit de realisering van de geplande leerstof en aanpak. Of de school de leerresultaten op betrouwbare en inzichtelijke wijze in kaart brengt, blijkt uit dat de school over gegevens beschikt die een adequaat beeld van de resultaten geven, zodanig dat beoordeeld kan worden of de school haar leerdoelen realiseert.

Ad 2) en 3) Standaarden Basisvaardigheden, Veiligheid, Schoolklimaat (OP0, VS1, VS2):

De inspectie stelt vast of het onderwijs gericht is op bevordering van basiswaarden en sociale en maatschappelijke competenties, en uitgaat van het uitgangspunt van gelijke behandeling van gelijke gevallen. Of het onderwijs gericht is op basiswaarden blijkt uit aandacht voor bevordering van kennis van, respect voor en handelen vanuit basiswaarden (zie B). Of het onderwijs gericht is op ontwikkeling van sociale en maatschappelijke competenties blijkt uit aandacht van de school voor de competenties die de leerling in staat stellen deel uit te maken van en bij te dragen aan de pluriforme, democratische samenleving. De school kan hier eigen keuzes maken. Daarnaast zijn er de kerndoelen op het sociale en maatschappelijke domein. Scholen geven bij de vormgeving van aanbod en aanpak blijk van inzicht in de leerlingenpopulatie en de leefwereld van de leerlingen.

Ad 4) Standaarden Pedagogisch-didactisch handelen, Veiligheid en Schoolklimaat (OP3, VS1, VS2):

De inspectie stelt vast of het bestuur zorg draagt voor een schoolklimaat dat in overeenstemming is met de basiswaarden, waarin leerlingen oefenmogelijkheden wordt geboden en voor een veilig, inclusief schoolklimaat waarin allen zich geaccepteerd voelen. Of wordt gezorgd voor bedoeld schoolklimaat blijkt uit uitvoering van beleid waardoor het bestuur daarin inzicht heeft en zo nodig verbeteringen realiseert. Of het schoolklimaat in overeenstemming is met basiswaarden blijkt uit het voorleven van basiswaarden en de afwezigheid van strijdigheid met basiswaarden. Of het schoolklimaat leerlingen oefenmogelijkheden biedt, blijkt uit situaties waarin leerlingen worden gestimuleerd met basiswaarden te oefenen. Of sprake is van een veilig, inclusief schoolklimaat blijkt uit informatie die inzicht geeft in de mate waarin leerlingen en personeel zich geaccepteerd voelen.

Via de standaarden voor kwaliteitszorg van bestuur en school (standaarden SKA1-3; BKA1-3) beoordeelt de inspectie tenslotte of het onderwijs aan de wettelijke eisen voldoet en het bestuur haar zorgplicht hieromtrent realiseert (standaarden SKA1-3; BKA1-3).

B. Basiswaarden van de democratische rechtsstaat

Bevordering van basiswaarden vormt een belangrijk aspect van de wettelijke burgerschapsopdracht. Basiswaarden van de democratische rechtsstaat (hierna: basiswaarden) weerspiegelen de algemene, breed erkende essentiële waarden waarop onze democratische manier van samenleven is gebaseerd. Ze zijn breed gelegitimeerd, verankerd in de nationale en internationale rechtsorde en neergelegd in onder meer de Nederlandse Grondwet en de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. Basiswaarden zijn kort gezegd basale, minimale en breed onderschreven waarden die de democratische rechtsstaat schragen.

De basiswaarden waarom het in het onderwijs gaat, zijn vastgelegd en uitgewerkt in het wettelijk kader in de gewijzigde burgerschapsopdracht in de onderwijswetten voor funderend onderwijs (Gewijzigd voorstel van wet, 17 november 2020. Tweede Kamer der Staten-Generaal, vergaderjaar 2020-2021, 35 352 nr. 2; Memorie van toelichting en Nota naar aanleiding van het verslag, Tweede Kamer der Staten-Generaal, vergaderjaar 2019-2020, 35 352 nr. 3 en nr. 6). Die uitwerking vormt het (hiertoe begrensde) uitgangspunt voor het inspectietoezicht op basiswaarden. De navolgende uitwerking en formuleringen zijn aan dit wettelijk kader ontleend.

Basiswaarden van de democratische rechtsstaat

Het respect voor de menselijke waardigheid zonder onderscheid des persoons staat aan de basis van de drie basiswaarden van de democratische, pluriforme en Nederlandse rechtsstaat: vrijheid, gelijkwaardigheid en solidariteit. De basiswaarde vrijheid wordt bevorderd door aandacht voor vrijheid van meningsuiting en autonomie. Gelijkwaardigheid wordt bevorderd in de vorm van het gelijkheidsbeginsel en het afwijzen van discriminatie. Solidariteit wordt bevorderd door verdraagzaamheid, begrip en verantwoordelijkheidsbesef en het afwijzen van onverdraagzaamheid. Dit betekent dat scholen aandacht besteden aan vrijheid van meningsuiting, het gelijkheidsbeginsel, begrip, verdraagzaamheid, het afwijzen van onverdraagzaamheid en discriminatie, en autonomie en verantwoordelijkheidsbesef. Deze elementen vormen in de onderwijspraktijk de minimale kern waaraan een school moet voldoen bij de bevordering van respect voor en de kennis van basiswaarden.

De burgerschapswet creëert geen nieuwe basiswaarden. Ook onder de eerdere wettelijke opdracht was sprake van bevordering van deze basiswaarden. Wel is het gewicht daarvan groter geworden. In aansluiting bij deze wettelijke kaders en ter bevordering van de continuïteit voor onderwijspraktijk en inspectietoezicht wordt in de op praktijk gerichte operationalisering uitsluitend uitgegaan van de volgende uitwerkingen. Deze uitwerkingen zijn gericht op concrete toepassing in de dagelijkse schoolpraktijk en geformuleerd op voor alle betrokkenen (inclusief leerlingen) toegankelijke wijze:

- Vrijheid van meningsuiting betekent dat je mag zeggen of schrijven wat je denkt of tegen de opvatting van anderen in mag gaan. Iedereen mag dus ook zijn of haar geloof uitdragen, of zijn of haar mening aan anderen voorhouden. Daarbij moet je je wel houden aan de wet.
- Het gelijkheidsbeginsel (ook wel gelijkheid of gelijkwaardigheid genoemd) betekent dat mensen van gelijke waarde zijn. Daarbij maakt het niet uit wat je denkbeelden zijn of wat je gelooft. Je hoeft niet te vinden dat die denkbeelden of gebruiken zelf waardevol zijn, maar wel dat mensen met andere denkbeelden en gebruiken niet minder waard zijn dan jij of dan jouw groep.
- Begrip voor anderen betekent dat je probeert te begrijpen waarom mensen of groepen bepaalde denkbeelden of gebruiken hebben: wat is de achtergrond daarvan en waarom is dat belangrijk voor een ander?
- Verdraagzaamheid (ook wel tolerantie genoemd) betekent dat je de mening of het gedrag van een ander accepteert, ook al ben je het er helemaal niet mee eens. En het betekent ook dat je iedereen de ruimte wilt geven om zo'n mening of zulk gedrag te hebben. Natuurlijk moet iedereen zich daarbij wel houden aan de wet.
- Afwijzen van onverdraagzaamheid: onverdraagzaamheid (ook wel intolerantie genoemd) is het tegenovergestelde van tolerantie. Het betekent dat je vindt dat andere mensen of groepen, dingen waar jij het niet mee eens bent niet zouden mogen denken of doen; en dat je het niet nodig vindt dat ieder de ruimte krijgt om zo'n mening of zulk gedrag te hebben.
- Afwijzen van discriminatie: discriminatie betekent dat mensen of groepen bij anderen achtergesteld worden of dat je vindt dat er voor mensen met andere denkbeelden of gebruiken niet zoveel ruimte hoeft te zijn of dat die denkbeelden of gebruiken misschien zelfs verboden moeten worden.
- Autonomie betekent dat iedereen zelf kan bepalen wie hij/zij wil zijn en hoe hij/zij zijn/haar leven wil leiden. Iedereen is dus bijvoorbeeld vrij om zelf te bepalen welke denkbeelden of welk geloof voor hem/haar belangrijk zijn/is. Daarbij moet je je wel houden aan de wet.
- Verantwoordelijkheidsbesef betekent dat mensen verantwoordelijkheid willen nemen voor wat ze zeggen en doen (en wat ze niet zeggen en doen) en dat ze daarbij rekening willen houden met wat dat voor anderen betekent. Daarbij is vooral belangrijk dat je probeert anderen niet te schaden en dat je de samenleving en de democratie wilt helpen om goed te functioneren. Hoe je dat doet, mag iedereen zelf weten.

Reikwijdte

Actieve bevordering van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat neemt binnen de wettelijke opdracht een centrale plaats in. Van scholen wordt verwacht dat zij werken aan borging

en overdracht van de basiswaarden. Ten overvloede zij daarbij opgemerkt dat uit deze opdracht ook volgt dat onderwijs of handelen van de school niet in strijd met basiswaarden kan zijn. Goed burgerschapsonderwijs sluit aan bij de leefwereld van leerlingen en de interesses, problemen en risico's die hiermee gepaard gaan. Uitgangspunt bij het toezicht is dat scholen blijk geven van inzicht in hun leerlingenpopulatie en hun leefwereld en dit, indien nodig, vertalen naar het onderwijs. Verder is van belang dat basiswaarden structureel onderdeel zijn van de schoolcultuur en dat deze daarmee in overeenstemming is. De inspectie ziet toe op de naleving daarvan via de zorg van het bestuur voor een schoolcultuur waarin alle betrokkenen basiswaarden als centrale spelregels hanteren en voorleven en voor een omgeving waarin leerlingen worden gestimuleerd actief te oefenen met de omgang met basiswaarden.

Volgen (leer)resultaten burgerschap

Drie doelen:

1. Schoolontwikkeling /schoolverbetering
2. Verbetering van het individuele leerproces
3. Externe verantwoording

'Meten' (toetsen/beoordelen/monitoren/volgen/evalueren):

Systematisch informatie verzamelen over de ontwikkeling van burgerschapscompetenties van leerlingen.

Volgen (leer)resultaten burgerschap

Memorie van Toelichting:

- ❏ “Scholen zullen de opbrengsten dienen te evalueren en **verantwoording af te leggen...**”
- ❏ “...ten aanzien van burgerschap dienen leerlingen een ononderbroken ontwikkelingsproces te kunnen doorlopen. Het **regelmatig monitoren van de ontwikkeling van de burgerschapscompetenties** van leerlingen is van belang omdat het scholen **helpt het onderwijs af te stemmen** op de actuele leerbehoefte van leerlingen en **bij te stellen op basis van wat de leerlingen daadwerkelijk hebben geleerd. Het geeft scholen bovendien informatie over de punten waarop verdere ontwikkeling van het onderwijs mogelijk of nodig is.**”
- ❏ Wijze van evalueren en monitoren kan ingevuld door de school
- ❏ Nodig voor gegevens die aan wettelijke doelen voldoen:
  - bruikbaar voor afstemming op actuele leerbehoefte
  - bruikbaar om beeld te geven van wat leerlingen hebben geleerd
  - aansluitend bij leerdoelen van de school (o.a. normen beheersingsniveau)
  - informatie over kennis, houdingen en vaardigheden
  - informatie over basiswaarden & sociale en maatschappelijke competenties
- ❏ Om te overwegen (geen wettelijke eis): gestandaardiseerde aanpak (normering, validiteit, betrouwbaarheid)

Doel 3

Doel 2

Doel 1

De kern van onze aanpak (1)

- We bieden een (voorbeeld) **leerlijn** aan en stimuleren scholen om die schoolspecifiek te maken.
Minimaal: welke thema's zijn voor jouw populatie extra relevant? (bijvoorbeeld doordat er bepaalde beelden leven in de gezinnen. Denk aan 'jongens-meisjes niet gelijkwaardig', 'omgekeerde vlaggen en visie op de overheid', 'wetten en regels hoeft je je alleen aan te houden als het jou uitkomt / als je het er zelf mee eens bent (bijv verkeersregels).
- Bepaal als school welke **ambitie** je hebt: in welke mate dienen leerlingen beschikken over de gekozen burgerschapscompetenties?
- Zorg voor een **passend aanbod**: in lessen van de methode, of in aanvullende activiteiten.
  - Werk planmatig en doelgericht. Zorg dat er een samenhangend beleid is.
  - We bieden ontwikkelpunten per bouw en handelingssuggesties (verwijzingen naar of beschrijven van activiteiten + tips voor het pedagogisch handelen)
- **Betrek leerlingen bij de doelen.** Neem hen mee in wat je samen wilt bereiken en wat de relevantie ervan is. Bij voorkeur door inzet van portfolio(vragen/werkvormen).
- Besteed veel aandacht aan **pedagogische vaardigheden** van de leerkrachten/opvoeders. Attitudevorming/persoonsvorming gaat veel verder dan kennis en vaardigheden. In onze handelingssuggesties gaan we hier veel tips voor geven.

De kern van onze aanpak (2)

- Wanneer **leerlingen** een **vragenlijst** invullen, doen ze dat bij voorkeur **pas nadat ze in situaties zijn geweest/gebracht die een beroep doen op de competenties**. Daar zijn ze van bewust gemaakt.
We geven tips voor activiteiten om dit te realiseren.
- Er is veel **flexibiliteit** voor scholen **hoe en wanneer ze de vragenlijsten/observatielijsten gebruiken**. Een school dient afspraken te maken die bijdragen aan hun manier van werken/wat ze willen bereiken.
  - Op groepsniveau invullen?
  - Op leerlingniveau invullen?
  - Alle stellingen in één keer, of per thema in een periode?
  - Voor en/of na dat er aan een thema aandacht is besteed?
  - Wie laat je invullen: leerlingen, leerkrachten, ouders, overige betrokkenen?
- Belangrijk is om het **gesprek als team of per bouw te voeren over de resultaten**:
  - Wordt het herkend?
  - Ben je tevreden (in vergelijking met je ambitie)?
  - Wat betekent het voor het aanbod en de ondersteuning de komende periode?
- Eventuele interventies of accenten (op school- of groepsniveau) worden gevolgd en er wordt gekeken of ze effect hebben

	ONTWIKKEL- VOORWAARDEN				GEDRAGS- REGULEREND: RUIMTE- NEMEND		GEDRAGS- REGULEREND: RUIMTEGEVEND			REFLECTIE EN PLANNEN		DENK- VAARDIGHEDEN			
	Welbevinden	Betrokkenheid	Veiligheidsbeleving	Aantasting Veiligheid	Initiatief	Autonomie	Inlevingsvermogen	Flexibiliteit	Impulsbeheersing	Plannen en organiseren	Zelfinzicht	Creatief denken	Kritisch denken	Analytisch denken	
☐ Alles selecteren															
Gemiddelde score	3.6	2.9	3	3.3	2.3	3.3	2.6	2.3	3.4		2.7	2.5	2.7	2.5	
Percentage afnames in paars	0	0	0	0	0	0	14	14	0		0	0	0	0	
Percentage afnames in oranje	0	28	42	16	66	16	28	42	14		33	50	33	66	
Klik om een plan voor de geselecteerde leerlingen te maken 															
☐ 4 ▶	leerkracht Esmee Vaders	4	3	3	4	2	3	3	2	4		3	3	2	2
☐ 6 ▶	leerkracht	3	2	2				1	2	3					
☐ Özlem Adsiz ▶	leerkracht Esmee Vaders	4	2	2	3	2	2	2	2	2		2	2	3	2
☐ Vincent van den Beukel ▶	leerkracht	3	3	4	4	2	4	3	3	3		3	2	3	4
☐ Daan de Vos ▶	leerkracht Peter de Vries	4	3	2	2	3	4	3	1	4		3	3	2	3
	leerling Daan de Vos	3	3	4	3	3	4	2	3	4		2	3	3	2
☐ Jorian Top ▶	leerkracht Esmee Vaders	4	4	4	4	2	3	4	3	4		3	2	3	2

Gesprek met het team

	ONTWIKKEL VOORWAARDEN	GEDRAG: REGULEREND: RUMTE: NIEMID	GEDRAG: REGULEREND: RUMTE: GEVEN	REFLECTIE EN PLANNEN	DENK: VAARDIGHEDEN								
Geriddelde score	1,6	2,9	3	3,1	2,3	3,3	2,6	2,3	3,4	2,7	2,3	2,7	2,5
Percentage afnames in paars	0	0	0	0	0	0	14	14	0	0	0	0	0
Percentage afnames in oranje	0	25	42	16	66	16	29	42	14	33	50	33	66

- De resultaten van de vragenlijsten vormen het STARTPUNT voor het gesprek met het team
- Geef aan welke burgerschapscompetenties relatief veel aanwezig zijn:
Maak een inschatting of kennis, vaardigheden en attitude in vergelijkbare mate aanwezig zijn.
Bespreek met elkaar wat jullie daar aan hebben bijgedragen en hoe je dat kunt vasthouden/benutten
- Geef aan welke burgerschapscompetenties relatief weinig aanwezig zijn:
Bespreek met elkaar hoe belangrijk en relevant de aspecten zijn voor jullie doelgroep. Neem daarbij mee hoeveel ze bijdragen aan het ontwikkelen van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat.
- Als het belangrijk en relevant is: maak afspraken hoe je er extra aandacht aan gaat geven:
Vraag je af of de doelen mogelijk nog in methodelessen aan bod gaan komen
Als daar niets /niet genoeg staat: kijk in Zien! bij de handelingssuggesties of je iets kunt met de genoemde tips
Ontwikkel met elkaar aanvullende lessuggesties of bespreek hoe je in lessen die toch al gegeven gaan worden, de burgerschapscompetenties op een logische manier kunt integreren.
- Vaststellen wanneer je wél tevreden bent en hoe je dat gaat vaststellen t.z.t.

Vrijwel altijd,
óók in moeilijke
situaties

Soms
óók in moeilijke
situaties

Alleen in makkelijke,
uitnodigende situaties

5. IT: De leerling maakt contact met mensen van verschillende achtergronden.

4 3 2 1

6. AU: De leerling kan duidelijk maken wat hij ergens van vindt.

4 3 2 1

7. IL: De leerling respecteert en verdraagt anderen.

4 3 2 1

8. FL: De leerling kan omgaan met dingen die anders zijn dan hij gewend is.

4 3 2 1

9. IB: De leerling houdt

Toelichting - Denk aan:

- De leerling weet waar hij goed in is.
- De leerling weet waar hij minder goed in is.
- De leerling leert van tips en fouten.
- De leerling weet hoe hij zich voelt.
- De leerling weet wat zijn grenzen zijn.
- De leerling weet wat het gevolg van zijn gedrag is bij anderen.
- De leerling accepteert de dingen die hij niet kan veranderen.
- De leerling is zich bewust van zijn eigen achtergrond.
- De leerling weet dat zijn eigen handelen invloed heeft op het milieu.

10. ZI: De leerling weet omgaan met een onbekende omgeving.

4 = Het kind laat het gedrag vrijwel altijd zien, zowel in een uitnodigende, als in een niet uitnodigende situatie

3-3.9 = Het kind laat het gedrag altijd in een uitnodigende, en soms in een moeilijke, niet uitnodigende situatie zien

2-2.9 = Het kind laat het gedrag alleen in makkelijke, uitnodigende situaties zien

1-1.9 = Het kind laat het gedrag vrijwel niet zien

< Selectie wijzigen

Annuleren ↺

Opslaan

In dit voorbeeld zie je dat Digitaal + attituden van sommige thema's relatief weinig aanwezig is > vraagt dus meer aandacht op deze school

Alles selecteren

		SAMEN			VERSCHILLEN			SCHEPPING			DIGITAAL			DEMOCRATIE			WERELD		
		Samen - kennis	Samen - vaardigheden	Samen - attituden	Verschillen - kennis	Verschillen - vaardigheden	Verschillen - attituden	Schepping - kennis	Schepping - vaardigheden	Schepping - attituden	Digitaal - kennis	Digitaal - vaardigheden	Digitaal - attituden	Democratie - kennis	Democratie - vaardigheden	Democratie - attituden	Wereld - kennis	Wereld - vaardigheden	Wereld - attituden
Gemiddelde score		2.6	2.5	2.9	2.5	2.1	2	3	2.4	2.1	1.6	1.7	1.5	2.4	2.2	2	2.4	2.0	2.6
Percentage afnames in paars		0	12	0	12	25	12	12	12	37	50	62	62	0	12	12	12	25	0
Percentage afnames in oranje		50	62	37	37	75	75	12	62	12	37	37	25	75	87	75	50	75	50
Klik om een plan voor de geselecteerde leerlingen te maken																			
	leerkracht	2	2.5	3	3	2.6	2	2	2.2	3	2	2	3	2	2.4	2	3	2.7	3
	leerkracht	2	2	3	3	2.3	3	3	3	3	3	2.4	1	2	2.5	2	4	2.2	2
	leerkracht	3	3.5	2	1	2	2	3	2.3	1	1	1	1	3	2.3	2	2	1.7	2
	leerkracht	3	2.6	4	3	2.2	2	4	2.5	1	1	1.7	2	2	2.2	2	2	2	3
	leerkracht	2	1.8	2	2	1.8	2	3	3	3	2	1.9	1	2	2.1	2	3	2.2	2
	leerkracht	4	3	3	4	2.3	2	4	2.3	3	2	2	1	4	2.8	3	2	2	4
	leerkracht	2	2	2	2	1.3	1	1	1.3	2	1	1	1	2	1	1	1	1.3	2
	leerkracht	3	2.6	4	2	2.2	2	4	2.5	1	1	1.7	2	2	2	2	2	2	3

2. SAv: De leerling kan opkomen voor mensen die buitengesloten worden.

4 3 2 1

3. SAv: De leerling kan oplossingen bedenken voor oneerlijke situaties.

4 3 2 1

4. SAv: De leerling kan op een rustige manier zelfstandig ruzies oplossen.

4 3 2 1

5. Sav: De leerling kan iemand uit de klas bij de groep betrekken, zonder hiervoor iets terug te verwachten.

4 3 2 1

6. SAa: De leerling wil respectvol met de ander omgaan.

4 3 2 1

Toelichting - Denk aan:

- De leerling wil opkomen voor mensen die buitengesloten worden.
- De leerling wil met anderen nadenken over hoe oneerlijke situaties opgelost kunnen worden.
- De leerling wil naar andere kinderen luisteren, om samen problemen op te lossen.
- De leerling wil iets doen voor iemand, zonder hiervoor iets terug te verwachten.

 Verwijderen

Annuleren

Opslaan

Gesprek met het team

Summary statistics from the screenshot:

Metric	Samen	Verschillen	Schepping	Digitaal	Democratie	Wereld
Gemiddelde score	24	23	23	23	23	23
Percentage afnamen in scores	0	12	11	29	12	11
Percentage afnamen in scores	30	42	39	79	79	42

The heatmap below shows a grid of colored cells representing individual data points for each category and competency. The columns are labeled: Samen, Verschillen, Schepping, Digitaal, Democratie, and Wereld. The rows represent various competencies, with the first row being 'Samen leven' and the last row being 'Wereld ontlenen'.

- De resultaten van de vragenlijsten vormen het STARTPUNT voor het gesprek met het team
- Het geeft aan welke kennis, vaardigheden en attitude relatief veel aanwezig zijn:
Bespreek met elkaar wat jullie daar aan hebben bijgedragen en hoe je dat kunt vasthouden/benutten
- Het geeft aan welke kennis, vaardigheden en attitude relatief weinig aanwezig zijn:
Bespreek met elkaar hoe belangrijk en relevant de aspecten zijn voor jullie doelgroep. Neem daarbij mee hoeveel ze bijdragen aan het ontwikkelen van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat.
- Als het belangrijk en relevant is: maak afspraken hoe je er extra aandacht aan gaat geven:
Kijk als eerste in je methoden / de online versie van de leerlijn van de SLRO in welke methodelessen de doelen mogelijk nog aan bod gaan komen
Als daar niets /niet genoeg staat: kijk in Zien! bij de handelingsuggesties of je iets kunt met de genoemde tips
Ontwikkel met elkaar aanvullende lessuggesties of bespreek hoe je in lessen die toch al gegeven gaan worden, de burgerschapscompetenties op een logische manier kunt integreren.
- Vaststellen wanneer je wél tevreden bent en hoe je dat gaat vaststellen t.z.t.

**Burgerschap
o.b.v Zien!indeling
(optie 1)**

4 ontwikkelvoorwaarden

10 ontwikkelgebieden

Drie aanvullende contexten met ieder een korte vragenlijst

- Omgaan met bekende leeftijdgenoten en volwassenen
  - Omgaan met activiteiten
  - Burgerschap (omgaan met onbekenden)
  - Omgaan met media
- Je bepaalt als school/leerkracht met welke context(en) je aan de slag wilt
  - De resultaten kunnen over elkaar heen gelegd worden.
  - Vragenlijsten voor leerlingen, leerkrachten en ouders
  - Per ontwikkelgebied/-voorwaarde zijn er ontwikkelpunten, indien relevant geordend per ontwikkelingsleeftijd

Welbevinden

Plezier hebben, ontspannenheid,
graag naar school gaan

Betrokkenheid

Genieten van activiteiten en
doorzetten/concentreren

Ruimtenemend gedrag

Autonomie

Je mening geven of ideeën uitvoeren

Flexibiliteit

Je aanpassen als dat gevraagd wordt

Initiatief

Contact maken met anderen

Impulsbeheersing

Jezelf beheersen

Inlevingsvermogen

Iets aardigs doen voor anderen

 Zien!

Veiligheidsbeleving

Je veilig voelen

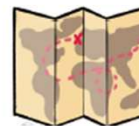
Aantasting van de veiligheid

Je niet veilig voelen bij anderen
(pijn doen, buitensluiten, uitlachen,
uitschelden)

Plannen en organiseren

Plannen bedenken en uitvoeren om een
doel te bereiken

Zelfinzicht

Eigen kwaliteiten, interesses en
ontwikkelpunten herkennen en benoemen.

Creatief denken

Nieuwe, verrassende
ideeën en oplossingen
bedenken

Kritisch denken

Informatie controleren
en beoordelen

Analytisch denken

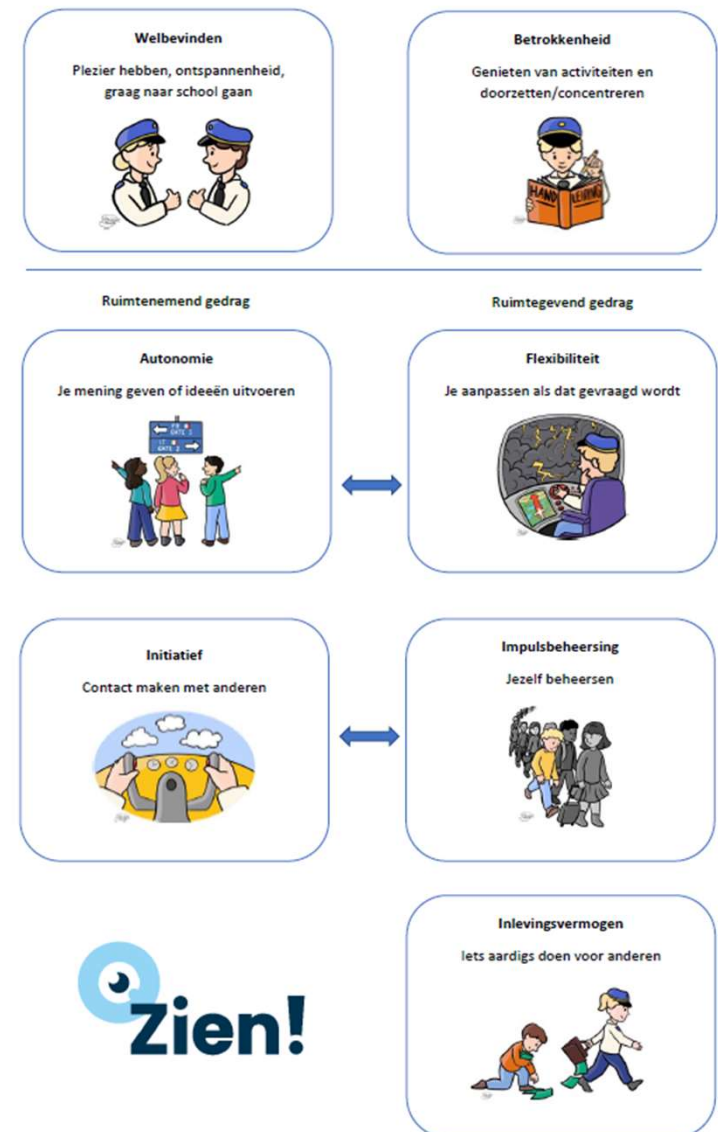
Vraagstukken opsplitsen,
verbanden leggen en
logisch nadenken

In gesprek met ouders of collega's

- ❏ Het advies is om dit praatpapier op tafel te leggen en a.d.h.v. de diverse aspecten aan te geven waar het kind relatief sterk en minder sterk in is + wat ontwikkelpunten zijn en hoe je daar mee verder gaat.
- ❏ De leerkracht bekijkt vooraf de antwoorden die hij/zij heeft gegeven en/of zet ter plekke het profiel van de leerling op het scherm.
Zorg daarbij dat je op de cockpit doorklikt op één leerling, zodat er geen informatie over andere leerlingen in beeld is.

Burgerschap in Zien!+ (Indeling Zien!)

- ❏ **Compacte vragenlijsten** voor leerlingen en leerkrachten (en ouders)
  - Drie ontwikkelingsleeftijden (onderbouw, middenbouw, bovenbouw)
  - Per ontwikkelvoorwaarde en ontwikkelgebied maar één verkortvraag (max 14 voor burgerschap).
- ❏ Vragenlijsten vooral bedoeld voor snelle screening:
  - Om daarna het onderwijs goed te kunnen afstemmen op de behoeften van de leerlingen, wat het doel is het van het monitoren, volgens de memorie van toelichting bij de burgerschapswet.
  - Voor welke deelthema's van burgerschap is mogelijk meer aandacht nodig?**
- ❏ De **ontwikkelpunten** (per ontwikkelingsleeftijd) en de hulpmiddelen voor een **portfolio** geven sturing
- ❏ De **handelingsuggesties** (worden momenteel ontwikkeld) geven inspiratie
  - voor het **aanbod** (door het beschrijven van activiteiten; waarbij er veel aandacht is voor het laten ervaren van de waarde van bepaalde vaardigheden en attitudes: juist dán kunnen leerlingen zich ontwikkelen)
  - Voor het **pedagogisch handelen** (door tips voor begeleidersgedrag): hoe je als leerkracht bij leerlingen burgerschapscompetenties, inclusief attitude (dus niet alleen kennis en vaardigheden) kunt stimuleren, bevorderen en uitlokken.

Ontwikkelgebied of -voorwaarde	Omgaan met bekenden	Omgaan met activiteiten	Context Burgerschap	Mediawijsheid
Welbevinden	De leerling zit lekker in zijn vel en onderhoudt positieve relaties.	De leerling oogt relaxed bij de dingen die hij doet.	De leerling wordt gerespecteerd in zijn denken en doen.	De leerling oogt relaxed als hij met media bezig is.
Betrokkenheid	De leerling ervaart voldoening in het samen iets doen met de ander.	De leerling zet zich in voor wat hij doet of leert en is daar tevreden over.	De leerling is gericht op datgene wat er in de wereld gebeurt.	De leerling gebruikt media op een manier die past bij het doel wat hij op dat moment voor ogen heeft.
Veiligheidsbeleving	De leerling laat merken dat hij zich veilig voelt bij bekenden.	De leerling laat merken dat hij zich veilig voelt bij het uitvoeren van zijn activiteiten.	De leerling laat merken dat hij zich veilig voelt in de buurt waarin hij zich begeeft.	De leerling laat merken dat hij zich veilig voelt bij mediagebruik.
Aantasting van de veiligheid	De leerling wordt gepest.		De leerling wordt gepest in zijn omgeving.	De leerling wordt online gepest.
Initiatief	De leerling maakt contact met anderen.	De leerling begint aan activiteiten.	De leerling maakt contact met mensen van verschillende achtergronden.	De leerling start uit zichzelf met het gebruik van media.
Autonomie	De leerling heeft een mening en houdt daaraan vast.	De leerling geeft aan wat hij fijn vindt om te doen en voert dat uit.	De leerling kan duidelijk maken wat hij ergens van vindt.	De leerling maakt bewuste keuzes in zijn mediagebruik.

Inlevingsvermogen	De leerling houdt rekening met wat een ander vindt en voelt.		De leerling respecteert en verdraagt anderen.	De leerling houdt rekening met een ander tijdens het omgaan met media.
Flexibiliteit	De leerling toont veerkracht als een ander iets anders wil of een eigen idee heeft.	De leerling toont veerkracht als iets anders gaat of tegenzit bij de uitvoer van zijn activiteiten.	De leerling kan omgaan met dingen die anders zijn dan hij gewend is.	De leerling toont veerkracht als iets anders gaat of het tegenzit terwijl hij met media bezig is.
Impulsbeheersing	De leerling houdt zich in als dat nodig is.	De leerling heeft controle over wat hij doet.	De leerling houdt zich in als dat nodig/beter is.	De leerling heeft controle over wat hij doet als hij met media bezig is.
Plannen en organiseren		De leerling organiseert zijn activiteiten om een doel te bereiken.		De leerling gebruikt digitale middelen om zijn activiteiten te organiseren.
Zelfinzicht	De leerling weet van zichzelf hoe hij is in de omgang met anderen.	De leerling kent zijn mogelijkheden en weet wat hij wil bereiken.	De leerling weet van zichzelf hoe hij is in een onbekende omgeving.	De leerling weet van zichzelf hoe hij met media omgaat.

Creatief denken	De leerling bedenkt nieuwe, verrassende ideeën en oplossingen met anderen.	De leerling bedenkt nieuwe, verrassende ideeën en oplossingen bij de activiteiten die hij doet.	De leerling bedenkt nieuwe, verrassende ideeën en oplossingen voor de buurt, de stad, het land of de wereld.	De leerling gebruikt media op een originele manier.
Kritisch denken	De leerling denkt na over wat hij vindt door naar de argumenten van anderen te luisteren.	De leerling denkt na over onderwerpen of vragen voor hij zijn mening vormt.	De leerling denkt na over onderwerpen of vragen door naar de argumenten van anderen te luisteren.	De leerling gebruikt informatie vanuit media om conclusies te trekken.
Analytisch denken	De leerling kan informatie begrijpen en verwerken door anderen te bevragen.	De leerling kan informatie begrijpen en verwerken.	De leerling kan begrijpen wat er in de wereld en om hem heen gebeurt.	De leerling begrijpt en verwerkt wat hij in de media hoort of leest.

Initiatief	Burgerschap
<i>Verkortvraag</i>	<i>Ik maak contact met verschillende mensen, ook als ze anders zijn dan ik.</i>
	Ik vraag om hulp.
	Ik help een ander.
	Ik doe mee in een discussie.
	Ik zet me in voor een club of vereniging.
	Ik zorg goed voor het milieu.
	Ik begin een praatje met iemand die ik niet ken.
	Ik kom voor een ander op.
Autonomie	Burgerschap
<i>Verkortvraag</i>	<i>Ik kan duidelijk maken wat ik ergens van vind.</i>
	Ik laat merken wat ik ergens van vind.
	Ik zeg wat ik ergens van vind.
	Ik leg (met argumenten) uit waarom ik iets vind.
	Ik kan mezelf zijn.
	Ik maak keuzes die passen bij wat ik vind.
	Ik kom voor mezelf op.
	Ik houd aan mijn eigen opvattingen vast.

Voorbeelden van verkortvragen en ontwikkelpunten – versie bovenbouw

Inlevingsvermogen	Burgerschap
<i>Verkortvraag</i>	<i>Ik respecteer en houd rekening met een ander.</i>
	Ik doe aardig tegen een ander.
	Ik houd rekening met de mening van een ander.
	Ik voel aan wat foute grapjes zijn en stem mijn gedrag hierop af.
	Ik begrijp dat vooroordelen en discriminatie invloed hebben op de gevoelens van een ander.
	Ik zie dat een ander hulp nodig heeft.
	Ik luister naar het verhaal van een ander over wat hij meegemaakt heeft.
	Ik kan me in de ander verplaatsen.
	Ik kan inschatten of mijn acties gevolgen hebben voor mijn omgeving.
	Ik toon begrip voor de gevoelens van een ander bij een ruzie.
	Ik voel aan of het handig is om mijn mening te geven in de groep waar ik op dat moment ben.
Flexibiliteit	Burgerschap
<i>Verkortvraag</i>	<i>Ik kan omgaan met dingen die anders zijn dan ik gewend ben.</i>
	Ik weet wat ik moet doen bij een tegenvaller.
	Ik kan me over een emotie heen zetten.
	Ik verzin een oplossing als wensen of meningen met elkaar botsen.
	Ik pas me aan aan de gewoonte van iemand anders als de situatie daarom vraagt.
	Ik heb respect voor andere regels en houd me daaraan, ook als ik het er eigenlijk niet mee eens ben.
	Ik kan me een houding geven als ik in een onbekende groep ben.

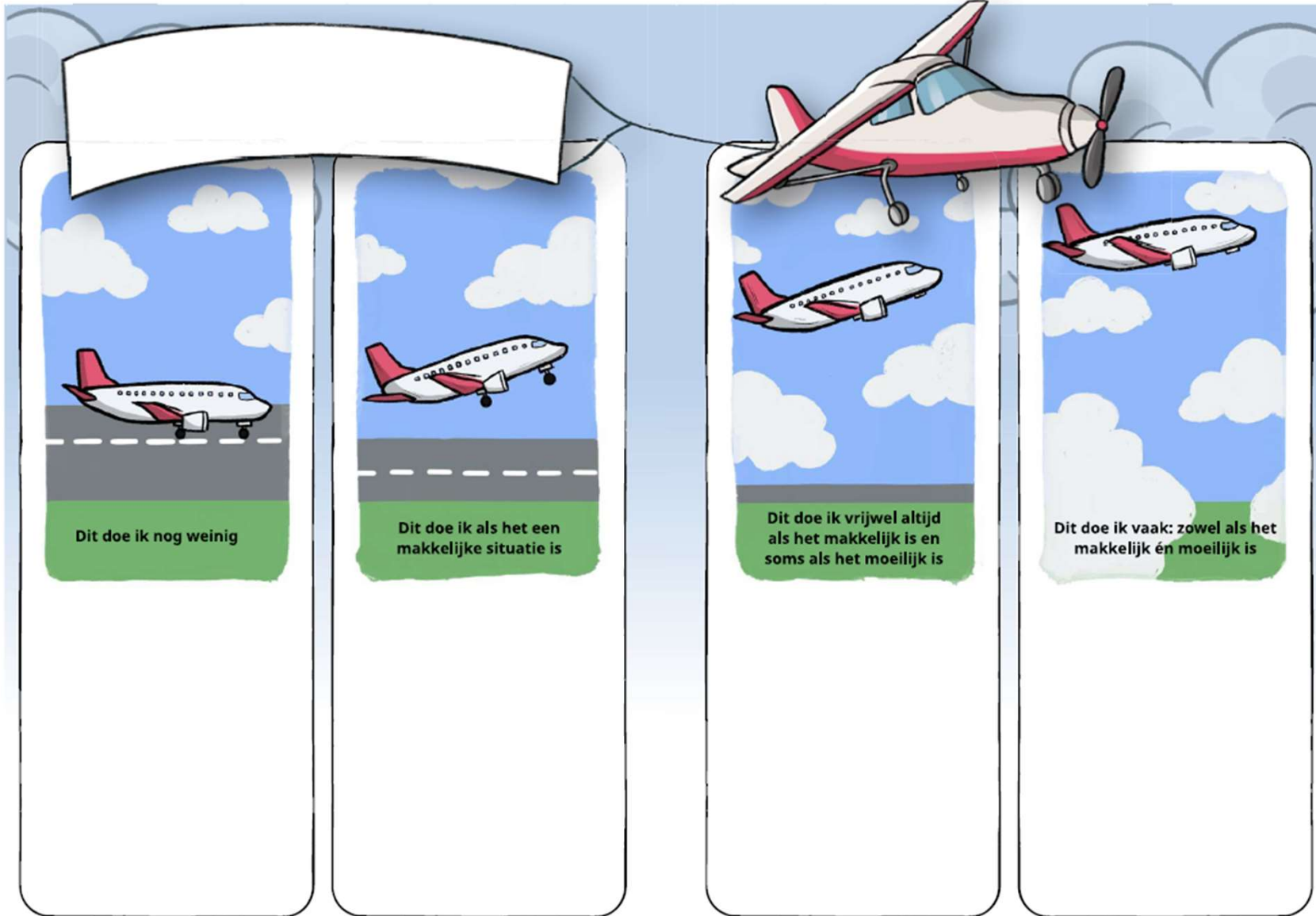
Zelfinzicht	Burgerschap
<i>Verkortvraag</i>	<i>Ik weet van mezelf hoe ik ben in een onbekende omgeving.</i>
	Ik weet waar ik goed in ben.
	Ik weet waar ik minder goed in ben.
	Ik leer van tips en fouten.
	Ik weet hoe ik me voel.
	Ik weet wat mijn grenzen zijn.
	Ik weet wat het gevolg is van mijn gedrag bij anderen.
	Ik accepteer de dingen die ik niet kan veranderen.
	Ik ben me bewust van mijn eigen achtergrond.
	Ik weet dat mijn eigen handelen invloed heeft op het milieu.
Creatief denken	Burgerschap
<i>Verkortvraag</i>	<i>Ik bedenk nieuwe, verrassende ideeën en oplossingen voor de buurt, de stad, het land of de wereld.</i>
	Ik verzin nieuwe oplossingen bij een probleem.
	Ik bedenk verrassende ideeën.
	Ik pak een probleem op een nieuwe manier aan.
	Ik bekijk een situatie vanuit verschillende kanten.
	Ik bedenk een originele oplossing bij problemen.
	Ik geef tijdens een discussie originele argumenten.
	Ik kan een conflict op een originele manier oplossen.

	ONTWIKKEL- VOORWAARDEN				GEDRAGS- REGULEREND: RUIJTE- NEMEND		GEDRAGS- REGULEREND: RUIJTEGEVEND			REFLECTIE EN PLANNEN		DENK- VAARDIGHEDEN			
	Welbevinden	Betrokkenheid	Veiligheidsbeleving	Aantasting Veiligheid	Initiatief	Autonomie	Inlevingsvermogen	Flexibiliteit	Impulsbeheersing	Plannen en organiseren	Zelfinzicht	Creatief denken	Kritisch denken	Analytisch denken	
☐ Alles selecteren															
Gemiddelde score	3.6	2.9	3	3.3	2.3	3.3	2.6	2.3	3.4		2.7	2.5	2.7	2.5	
Percentage afnames in paars	0	0	0	0	0	0	14	14	0		0	0	0	0	
Percentage afnames in oranje	0	28	42	16	66	16	28	42	14		33	50	33	66	
Klik om een plan voor de geselecteerde leerlingen te maken															
☒ 4 ▶	leerkracht Esmee Vaders	4	3	3	4	2	3	3	2	4		3	3	2	2
☒ 6 ▶	leerkracht	3	2	2				1	2	3					
☐ Özlem Adsiz ▶	leerkracht Esmee Vaders	4	2	2	3	2	2	2	2	2		2	2	3	2
☐ Vincent van den Beukel ▶	leerkracht	3	3	4	4	2	4	3	3	3		3	2	3	4
☐ Daan de Vos ▶	leerkracht Peter de Vries	4	3	2	2	3	4	3	1	4		3	3	2	3
	leerling Daan de Vos	3	3	4	3	3	4	2	3	4		2	3	3	2
☐ Jorian Top ▶	leerkracht Esmee Vaders	4	4	4	4	2	3	4	3	4		3	2	3	2

JEZELF EN DE ANDER

NAAM:

Kies een ontwikkelpunt (zet een kruisje ervoor)

Ik heb dit ontwikkelpunt gekozen omdat ik:

.....
.....
.....

Ik start met dit punt op (datum): .....

Om hieraan te werken heb ik het volgende nodig
(materialen, mensen, ideeën)

.....
.....
.....

Bij welk vak/situatie kan ik aan dit punt werken?

.....
.....

Ik ga hier weken mee aan de slag.

Vlieg ik de goede kant op?
(volgens mezelf, de leerkracht, m'n ouder(s))

Ik: .....

LEERKRACHT: .....

OUDER(S): .....

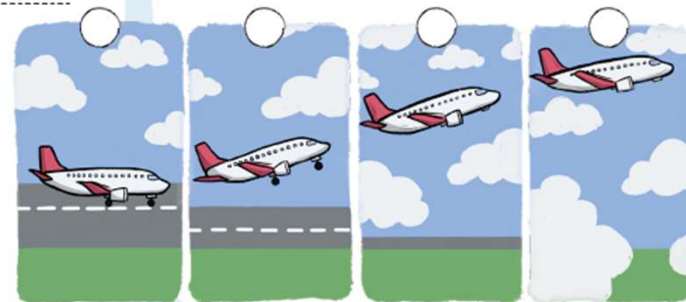
Heb ik mijn bestemming gehaald?
(volgens mezelf, de leerkracht, m'n ouder(s))

Ik: .....

LEERKRACHT: .....

OUDER(S): .....

Hieronder laat ik zien hoever ik met
dit punt nu ben (kruis het rondje aan).

Inlevingsvermogen

Verkortvraag per bouw	Handelingsuggesties	Pedagogisch Handelen	Democratische
<p>OB. De leerling weet dat wat hij zelf voelt, iets anders kan zijn dan bij iemand uit een andere cultuur.</p>	<p>Website: Hé wie ben jij? (betaald materiaal) Ontdekboek dat kinderen (vanaf 3 jaar) laat kennismaken met de diversiteit van mensen en culturen aan de hand van twintig leeftijdgenootjes die ze meenemen door hun leven en antwoord geven op negen vragen. Op de website staan gratis te downloaden les- en werkbladen. https://hewiebenij.nl/ (SLO, 2023)</p>	<p>Met dit materiaal worden de kinderen gevoed met kennis over diversiteit en culturen. Ze worden hierdoor geschud en leren het gezichtspunt van de ander in te nemen. Zo verbinden ze zich aan de ander.</p>	<p>Je werkt alle de basiswaarden</p>
<p>MB. De leerling begrijpt wat een ander vindt en kan daarmee omgaan.</p>	<p>Kan begrijpen wat een ander niet leuk vindt omdat hij het zelf niet leuk vindt. Door middel van een rollenspel alledaagse situaties uitspelen en nabootsen. Bespreek de verschillende rollen en hoe ze zich daar in kunnen voelen. Bespreek de rollenspellen na. (Gouwe Academie & Driestar onderwijsadvies, 2018, p. 290)</p> <p>2. Lespakket religies in Nederland, met filmpjes http://www.jouwstad.nl/lespakketten/religie</p>	<p>Door middel van rollenspel leren de kinderen het gezichtspunt van de ander in te nemen. Door dit te doen, leren de kinderen zich aan elkaar te verbinden.</p> <p>→ Bedenk of zoek rollenspellen uit het dagelijkse leven van kinderen.</p> <p>Door rollenspel leren de kinderen om te verbinden en het gezichtspunt van de ander in te nemen. Doordat ze de situatie van een afstand bekijken.</p> <p>2. Nederland is een multiculturele samenleving. Veel kinderen in Nederland komen hier niet mee in aanraking. Door middel van dit lespakket worden de kinderen gevoed en geschud door de informatie uit dit lespakket. De kinderen leren ook om te luisteren en het gezichtspunt van de ander in te nemen bij religies.</p> <p>→ Nederland is al een heel multicultureel land! → Door deze filmpjes nemen de kinderen kennis van meerdere religies in Nederland.</p> <p>Neem er de tijd voor en spreek respectvol over andere religies.</p>	<p>Je werkt aan de democratische basiswaarde solidariteit, concreet gemaakt in verdraagzaamheid en begrip/respect.</p> <p>2. Je werkt aan de democratische basiswaarden gelijkheid en solidariteit, concreet gemaakt in gelijkheidsbeginsel, afwijzen van discriminatie, en begrip/respect.</p>
<p>BB. De leerling respecteert en verdraagt anderen.</p>	<p>Lesmateriaal Anne Frank</p>	<p>Anne Frank is natuurlijk heel bekend in Nederland. Veel kinderen (meiden) zullen zich in haar herkennen. Door</p>	<p>Je werkt aan de democratische basiswaarde solidariteit,</p>

Model 'Aspecten van het Pedagogisch Handelen'

tbv het uitlokken,
versterken en
stimuleren van
persoonsvorming

Aandachtspunten per ontwikkelingsleeftijd

Jonge kinderen imiteren volwassenen. Een kind van 1 tot 3 jaar doet 'losse' handelingen van een volwassene na. Een kind wiegt bijvoorbeeld een pop alsof het een baby is (Freitas Bissoli, 2014). Door [imitatie](#) wordt een jong kind gesocialiseerd (Visser-Vogel & De Muynck, 2019). Het kind weet bijvoorbeeld dat het iemand een hand geeft bij binnenkomst. Qua geloofsontwikkeling start in het derde levensjaar de fase van intuïtie en projectie. Deze fase loopt door tot ongeveer 7 jaar. Als het kind meebidt aan tafel, begrijpt het wellicht nog niet zo veel van de woorden en zinnen. Wél begrijpt het kind dat het moment van gebed belangrijk is voor het gezin. Als rolmodel doe je er dus toe, ook op het gebied van geloofsontwikkeling (Kunz & Van Doleweerd, 2021).

In de spelontwikkeling is te zien dat het nadoen van een enkele handeling (wiegen van een pop) overgaat in rollenspel ('moedertje' spelen)(Freitas Bissoli, 2014). Daarnaast kan het kind van een afstandje naar zichzelf gaan kijken. Het kind kan ook in steeds sterkere mate eigen vaardigheden en eigenschappen benoemen van zichzelf en van de ander (Driestar onderwijsadvies, 2016). Het kind kan nu ook eigenschappen 'na gaan doen'. Als de leerkracht in de klas de kaart laat zien die ze gaat sturen naar haar zieke oma, kan een kind met deze ontwikkelingsleeftijd thuis komen en zeggen: 'ik wil graag een kaartje maken voor oma'.

In deze periode zet de prepuberteit in (bij meisjes vanaf 10 jaar en bij jongens iets later). Dit is een periode waarin lichamelijke veranderingen optreden die door kinderen met gemengde gevoelens bekeken wordt (Brouwer & Marsman, 2018). In deze periode zijn de kinderen op sociaal vlak gevoelig voor voorbeelden. Kinderen in deze fase zijn sterk gericht op hun sociale identiteit: hoe zien anderen mij? Ze vergelijken zichzelf sterk met leeftijdsgenoten én ideaalbeelden uit de media. Gevoelens van schuld, schaamte en jaloezie komen hierbij duidelijk naar voren (Driestar onderwijsadvies, 2016; Brouwer & Marsman, 2018).

In de periode van 13 tot 15 jaar gaat het kind de feilbaarheid van ouders inzien (Driestar onderwijsadvies, 2016). Dit heeft uiteraard consequenties voor de manier waarop de jongere naar de ouder kijkt. Deze periode wordt gekenmerkt door een sterke gerichtheid op leeftijdsgenoten en andere opvoeders (bijv. docenten). Juist in deze periode kunnen opvoeders inspireren door het tonen van goede voorbeelden (Brouwer & Marsman, 2018).

Jongeren in deze leeftijd ontwikkelen metacognitief sterk. Ook denken ze sterk na over hun eigen plek in de maatschappij (Brouwer & Marsman, 2018). Jongeren zullen dus gevoeliger zijn voor de manier waarop het niet-perfecte rolmodel in de maatschappij staat.

Zien!+ burgerschap voor ZML-scholen

 Dit voorstel geldt voor de Zien!+versie gebaseerd op de Zien!aspecten

Vragenlijst – origineel (bao)	Leerroute 2	Leerroute 3	Leerroute 4	Leerroute 5
Onderbouw	SO + VSO	SO	SO ob en mb	SO
Middenbouw	(VSO?)	VSO	SO bb + VSO ob	VSO ob
Bovenbouw			VSO mb en bb	VSO mb/bb

	ONTWIKKEL-VOORWAARDEN				GEDRAGS-REGULEREND: RUIJTE-NEMEND		GEDRAGS-REGULEREND: RUIJTEGEVEND			REFLECTIE EN PLANNEN		DENK-VAARDIGHEDEN		
	Welbevinden	Betrokkenheid	Veiligheidsbeleving	Aantasting Veiligheid	Initiatief	Autonomie	Inlevingsvermogen	Flexibiliteit	Impulsbeheersing	Plannen en organiseren	Zelfinzicht	Creatief denken	Kritisch denken	Analytisch denken
☐ Alles selecteren														
Gemiddelde score	3.5	2.5	2.5	4	2	3	2	2	3.5		3	3	2	2
Percentage afnames in paars	0	0	0	0	0	0	0	50	0	0	0	0	0	0
Percentage afnames in oranje	0	50	50	0	100	0	0	100	0		0	0	100	100
Klik om een plan voor de geselecteerde leerlingen te maken 														
  Esmee Vaders	4	3	3	4	2	3	3	2	4		3	3	2	2

**Burgerschap
o.b.v themalijst
(optie 2)**

In dit voorbeeld zie je dat duurzaamheid - attitude relatief weinig aanwezig is > vraagt dus meer aandacht in deze groep

Mentorgroepen:

- 1A (Leeuwenbrug)
- 1A (Vanenburgerallee)
- 1B (Leeuwenbrug)
- 1C (Leeuwenbrug)

Afnamedatum:

01-08-2021 31-07-2022

Alles selecteren

Toon lijsten van:

- mentor
- docent
- leerling
- ouder/voogd
- overige betrokkenen
- plan groepje

	SAMEN			VERSCHILLEN			DUURZAAM-HEID			DIGITAAL			DEMOCRATIE			WERELD		
	Samen - kennis	Samen - vaardigheden	Samen - attitude	Verschillen - kennis	Verschillen - vaardigheden	Verschillen - attitude	- kennis	- vaardigheden	- attitude	Digitaal - kennis	Digitaal - vaardigheden	Digitaal - attitude	Democratie - kennis	Democratie - vaardigheden	Democratie - attitude	Wereld - kennis	Wereld - vaardigheden	Wereld - attitude
Gemiddelde score	3.0	3.0	1.7	3	3.5	2.2	3.2	3.3	1.7	3.3	3.3	4	2.7	3.3	3.3	2.7	2	3.3
Percentage afnames in paars	33	33	33	0	0	33	0	0	33	0	0	0	33	0	0	0	0	0
Percentage afnames in oranje	0	0	66	33	0	33	33	33	66	33	0	0	0	0	0	33	100	0
Klik om een plan voor de geselecteerde leerlingen te maken																		
☐ Özlem Adsiz ▶	mentor			3.5	3.7	2	4	3	2	3	4	2	4	3	4	3	2	3
☐ Christian Bark ▶	mentor			1.5	1.3	2	3	4	3	4	4	2	4	3	3	3	2	3.5
	leerling Christian Bark			4	4	1	2	3.5	1.5	2.5	2	2	1	3	3	3	2	3.5

Toon gemiddelde scores per afname

Inventarisatie van burgerschapscompetenties waar leerlingen over beschikken (1)

- ❏ Per twee leerjaren is er op basis van de doelen van de reguliere themalist burgerschap een vragenlijst samengesteld.
- ❏ Voor Kennis en Attitude is er per thema één stelling. (zie volgende dia's)
Specifieke ontwikkelpunten zijn in een mouse-over zichtbaar en dienen bij het invullen meegenomen te worden in het 'oordeel'
- ❏ Voor vaardigheden is er per doel een stelling.

Leerkrachtvragenlijst groep 1-2

Samen	Stellingen/vragen	Aanvullende ontwikkelpunten (zichtbaar in mouseover) bij kennis en attitudes (omdat die met een verkortvraag worden bevraagd)
<i>Kennis</i>	1. De leerling weet dat het fijn is om contact te hebben met een ander.	<ul style="list-style-type: none"> • <i>De leerling weet dat hij een ander kan helpen.</i> • <i>De leerling weet dat het fijn is om met vriendjes of vriendinnetjes te spelen.</i>
<i>Vaardigheden</i>	2. De leerling kan de ander helpen met kleine taken/klusjes (met aansporing van de leerkracht). 3. De leerling kan contact leggen met andere kinderen.	
<i>Attituden</i>	4. De leerling wil contact maken met een ander.	<ul style="list-style-type: none"> • <i>De leerling wil de ander helpen met kleine taken.</i> • <i>De leerling wil contact leggen met een ander kind.</i>

Leerkrachtvragenlijst groep 3-4

Samen	Stellingen/vragen	Aanvullende ontwikkelpunten (zichtbaar in mouseover) bij kennis en attituden
<i>Kennis</i>	<ol style="list-style-type: none"> De leerling weet hoe je vriendelijk met anderen omgaat. 	<ul style="list-style-type: none"> <i>De leerling weet hoe hij met iemand anders samenleeft.</i> <i>De leerling weet dat er problemen en ruzies zijn in de wereld.</i> <i>De leerling herkent buitensluiten en hij weet dat buitensluiten pijnlijk/niet leuk is.</i> <i>De leerling herkent oneerlijke situaties.</i>
<i>Vaardigheden</i>	<ol style="list-style-type: none"> De leerling kan simpele problemen oplossen. De leerling kan luisteren naar klasgenoten en kan empathie tonen. De leerling kan begrijpen wat de ander bedoelt als hij naar de ander luistert. De leerling kan opkomen voor kinderen die worden buitengesloten. De leerling kan zijn mening geven wanneer hij iets ziet wat oneerlijk is. 	
<i>Attituden</i>	<ol style="list-style-type: none"> De leerling wil vriendelijk omgaan met een ander. 	<ul style="list-style-type: none"> <i>De leerling wil de ander begrijpen door naar de ander te luisteren.</i> <i>De leerling wil ruzies oplossen (met hulp van een volwassene).</i> <i>De leerling wil ervoor zorgen dat pesten/buitensluiten stopt.</i> <i>De leerling wil er iets van zeggen wanneer hij iets ziet wat oneerlijk is.</i>

Leerkrachtvragenlijst groep 5-6

Samen	Stellingen/vragen	Aanvullende ontwikkelpunten (zichtbaar in mouseover) bij kennis en attituden
<i>Kennis</i>	<ol style="list-style-type: none"> De leerling weet hoe hij voor de ander opkomt. 	<ul style="list-style-type: none"> <i>De leerling weet hoe ruzies ontstaan.</i> <i>De leerling weet hoe je voor elkaar opkomt.</i> <i>De leerling weet hoe je ruzies oplost.</i> <i>De leerling weet hoe hij iets voor de ander kan doen.</i> <i>De leerling weet hoe hij trouw is in het onderhouden van een vriendschap.</i> <i>De leerling herkent oneerlijke situaties in de samenleving.</i>
<i>Vaardigheden</i>	<ol style="list-style-type: none"> De leerling kan ruzies in de klas oplossen, eventueel met hulp van de leerkracht. De leerling kan spelletjes of opdrachten bedenken waarmee hij de ander kan helpen. De leerling kan zijn mening geven over oneerlijke situaties in de Nederlandse geschiedenis. De leerling kan zijn mening geven over oneerlijke situaties in de Nederlandse samenleving. 	
<i>Attituden</i>	<ol style="list-style-type: none"> De leerling wil voor de ander opkomen. 	<ul style="list-style-type: none"> <i>De leerling wil ruzies uitpraten en oplossen.</i> <i>De leerling wil voor de ander zorgen.</i> <i>De leerling wil nadenken over oneerlijke situaties in de Nederlandse samenleving.</i> <i>De leerling wil praten over oneerlijke situaties in de Nederlandse samenleving.</i>

Leerkrachtvragenlijst groep 7-8

Samen	Stellingen/vragen	Aanvullende ontwikkelpunten (zichtbaar in mouseover) bij kennis en attituden
<i>Kennis</i>	1. De leerling weet hoe hij respectvol met de ander omgaat.	<ul style="list-style-type: none"> • <i>De leerling weet uit de geschiedenis dat mensen elkaar buitensloten.</i> • <i>De leerling weet dat mensen in Nederland elkaar buitensluiten.</i> • <i>De leerling weet dat mensen over de hele wereld elkaar buitensluiten.</i> • <i>De leerling weet hoe je ruzies op een rustige manier oplost.</i> • <i>De leerling herkent wanneer de ander hulp nodig heeft.</i>
<i>Vaardigheden</i>	2. De leerling kan opkomen voor mensen die buitengesloten worden. 3. De leerling kan oplossingen bedenken voor oneerlijke situaties. 4. De leerling kan op een rustige manier zelfstandig ruzies oplossen. 5. De leerling kan de ander bij de groep betrekken zonder hiervoor iets terug te verwachten.	
<i>Attituden</i>	6. De leerling wil respectvol met de ander omgaan.	<ul style="list-style-type: none"> • <i>De leerling wil opkomen voor mensen die buitengesloten worden.</i> • <i>De leerling wil met anderen nadenken over hoe onrechtvaardige situaties opgelost kunnen worden.</i> • <i>De leerling wil met anderen nadenken over hoe oneerlijke situaties opgelost kunnen worden.</i> • <i>De leerling wil naar andere leerlingen luisteren om samen problemen op te lossen.</i> • <i>De leerling wil iets voor iemand anders doen zonder hiervoor iets terug te verwachten.</i>

Inventarisatie van burgerschapscompetenties waar leerlingen over beschikken (3)

Invullen op leerling- of groepsniveau

Je kunt in Zien! ervoor kiezen om per leerling of per groep een vragenlijst in te vullen.

Het advies is om als eerste te kiezen voor invullen op groepsniveau. Dat betreft een grove screening die je helpt om te kijken welke thema's mogelijk nog meer aandacht vragen. Op groeps-, bouw- en/of schoolniveau

Tips voor invullen op groepsniveau

Vraag je af welke antwoordoptie geldt voor minstens 80% van de leerlingen van de groep
Als je twijfelt tussen twee antwoordopties, kies je de laagste.

Noteer tijdens het invullen per vraag welke leerlingen (of ontwikkelpunten, bij kennis/attitude) de score nog NIET halen. Hoewel je voor die aspecten w.s. niet op groepsniveau aan de slag zult gaan, dien je wel te kijken of je die leerlingen extra ondersteuning kunt bieden op die doelen. Zeker als het belangrijke doelen betreft.

2. SAv: De leerling kan opkomen voor mensen die buitengesloten worden.

4 3 2 1

3. SAv: De leerling kan oplossingen bedenken voor oneerlijke situaties.

4 3 2 1

4. SAv: De leerling kan op een rustige manier zelfstandig ruzies oplossen.

4 3 2 1

5. Sav: De leerling kan iemand uit de klas bij de groep betrekken, zonder hiervoor iets terug te verwachten.

4 3 2 1

6. SAa: De leerling wil respectvol met de ander omgaan.

4 3 2 1

Toelichting - Denk aan:

- De leerling wil opkomen voor mensen die buitengesloten worden.
- De leerling wil met anderen nadenken over hoe oneerlijke situaties opgelost kunnen worden.
- De leerling wil naar andere kinderen luisteren, om samen problemen op te lossen.
- De leerling wil iets doen voor iemand, zonder hiervoor iets terug te verwachten.

Verwijderen

Annuleren ↺

Opslaan ✓

Inventarisatie van burgerschapscompetenties waar leerlingen over beschikken (3)

📅 Wanneer invullen:

Je bepaalt zelf wanneer je Zien! invult en of je alle onderdelen in één keer doet, of dat je per periode een thema centraal stelt. (bijvoorbeeld per 6 weken één thema centraal stellen)

- Aan te bevelen is om bij de start van een periode goed kennis te nemen van de doelen die gelden voor de komende periode. Aanbod goed inrichten.
- Halverwege de periode (als het een periode van een jaar betreft, dan in februari), een inventarisatie doen wat de leerlingen al beheersen. Op basis van die inventarisatie kijken wat nog meer aandacht vraagt. Daar gericht aan werken.
- Eventueel aan het eind van de periode nog een keer de vragenlijst invullen.

In dit voorbeeld zie je dat Digitaal + attituden van sommige thema's relatief weinig aanwezig is > vraagt dus meer aandacht op deze school

N.B. de themalijst bevat 'duurzaamheid' ipv schepping

Alles selecteren

	SAMEN			VERSCHILLEN			SCHEPPING			DIGITAAL			DEMOCRATIE			WERELD		
	Samen - kennis	Samen - vaardigheden	Samen - attituden	Verschillen - kennis	Verschillen - vaardigheden	Verschillen - attituden	Schepping - kennis	Schepping - vaardigheden	Schepping - attituden	Digitaal - kennis	Digitaal - vaardigheden	Digitaal - attituden	Democratie - kennis	Democratie - vaardigheden	Democratie - attituden	Wereld - kennis	Wereld - vaardigheden	Wereld - attituden
Gemiddelde score	2.6	2.5	2.9	2.5	2.1	2	3	2.4	2.1	1.6	1.7	1.5	2.4	2.2	2	2.4	2.0	2.6
Percentage afnames in paars	0	12	0	12	25	12	12	12	37	50	62	62	0	12	12	12	25	0
Percentage afnames in oranje	50	62	37	37	75	75	12	62	12	37	37	25	75	87	75	50	75	50
Klik om een plan voor de geselecteerde leerlingen te maken ↗																		
leerkracht	2	2.5	3	3	2.6	2	2	2.2	3	2	2	3	2	2.4	2	3	2.7	3
leerkracht	2	2	3	3	2.3	3	3	3	3	3	2.4	1	2	2.5	2	4	2.2	2
leerkracht	3	3.5	2	1	2	2	3	2.3	1	1	1	1	3	2.3	2	2	1.7	2
leerkracht	3	2.6	4	3	2.2	2	4	2.5	1	1	1.7	2	2	2.2	2	2	2	3
leerkracht	2	1.8	2	2	1.8	2	3	3	3	2	1.9	1	2	2.1	2	3	2.2	2
leerkracht	4	3	3	4	2.3	2	4	2.3	3	2	2	1	4	2.8	3	2	2	4
leerkracht	2	2	2	2	1.3	1	1	1.3	2	1	1	1	2	1	1	1	1.3	2
leerkracht	3	2.6	4	2	2.2	2	4	2.5	1	1	1.7	2	2	2	2	2	2	3

Gesprek met het team

Summary statistics from the screenshot:

Metric	Samen	Verschillen	Schepping	Digitaal	Democratie	Wereld
Gemiddelde score	24	23	23	23	23	23
Percentage afwezig in team	0	12	11	29	12	11
Percentage afwezig in cursus	30	42	39	79	39	42

The heatmap below shows the relative presence of various competencies (rows) across the six categories (columns). The color scale ranges from green (high presence) to red (low presence).

- De resultaten van de vragenlijsten vormen het STARTPUNT voor het gesprek met het team
- Het geeft aan welke kennis, vaardigheden en attitude relatief veel aanwezig zijn:
Bespreek met elkaar wat jullie daar aan hebben bijgedragen en hoe je dat kunt vasthouden/benutten
- Het geeft aan welke kennis, vaardigheden en attitude relatief weinig aanwezig zijn:
Bespreek met elkaar hoe belangrijk en relevant de aspecten zijn voor jullie doelgroep. Neem daarbij mee hoeveel ze bijdragen aan het ontwikkelen van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat.
- Als het belangrijk en relevant is: maak afspraken hoe je er extra aandacht aan gaat geven:
Kijk als eerste in de online versie van de leerlijn van de SLRO in welke methodelessen de doelen mogelijk nog aan bod gaan komen
Als daar niets /niet genoeg staat: kijk in Zien! bij de handelingsuggesties of je iets kunt met de genoemde tips
Ontwikkel met elkaar aanvullende lessuggesties of bespreek hoe je in lessen die toch al gegeven gaan worden, de burgerschapscompetenties op een logische manier kunt integreren.
- Vaststellen wanneer je wél tevreden bent en hoe je dat gaat vaststellen t.z.t.

Groep 7/8	Kennis Ik weet dat mensen oer de hele wereld elkaar buitensluiten.	Racisme en Vooroordelen <u>Kwink</u> voor burgerschap les 7 Lesdoel: Ik weet dat vooroordelen tot racisme kunnen leiden
Groep 7/8	Attitude Ik wil opkomen voor mensen die buitengesloten worden.	Lesmateriaal Buitensluiten? Uitgesloten! https://www.weektegenpesten.com/lesmateriaal-buitensluiten-uitgesloten/#materiaalpo
Groep 7/8	Kennis Ik weet uit de geschiedenis dat mensen elkaar buitensloten.	Lessenserie De brieven van Mia in de klas Lesmateriaal ontwikkeld om ingewikkelde thema's als oorlog en uitsluiting te bespreken https://www.debrievenvanmia.nl/in-de-klas/
Groep 5/6 & 7/8	Vaardigheden Ik kan mijn mening geven over oneerlijke momenten in de Nederlandse geschiedenis.	4 en 5 mei Denkboek Jaarlijkse uitgave van Denkboek voor kinderen in groep 7/8 om na te denken over de Tweede Wereldoorlog, herdenken, vieren, vrijheid en democratie https://www.4en5mei.nl/educatie/primair-onderwijs/4-en-5-mei-denkboek
Groep 7/8	Attitude Ik wil opkomen voor mensen die buitengesloten worden.	Lesmateriaal Anne Frank Veelzijdig lesmateriaal van de Anne Frank stichting Om onderwerpen zoals de Tweede Wereldoorlog, de Holocaust, antisemitisme, vooroordelen en discriminatie bespreekbaar te maken en te behandelen. https://www.annefrank.org/nl/educatie/lesmateriaal/

Thema Verschillen

Groep	Doel	Lesmateriaal
Groep 1/2	Vaardigheden Ik zie dat alle kinderen verschillend zijn.	Anders zijn, hetzelfde mogen Kwink voor burgerschap les 3 Lesdoel: Ik leer dat iedereen anders is en hetzelfde mag
Groep 1/2	Vaardigheden Ik zie dat alle kinderen verschillend zijn.	Prentenboek <i>Grapje!</i> – Roxeanne Hazes Pesten is geen grapje! Dat ervaart Ziva, een zebra zonder strepen, meteen al op de eerste schooldag. Wat Ziva ook doet om in de smaak te vallen, klasgenoot Leeuw blijft treiteren. De andere klasgenoten lachen met hem mee en zo wordt het pestgedrag van Leeuw steeds erger. Totdat Ziva, met hulp van buurvrouw Uil, ingrijpt en de klas een verrassende ontdekking doet. Inclusief lesmateriaal, werkvormen en audio. Prentenboek Grapje + gratis lespakket voor groep 1 t/m 4 (stoppestennu.nl)
Groep 1/2	Kennis Ik weet dat iedereen gelijk is en niemand de baas mag spelen.	Spellen met leider en volger. Maak tweetallen. Een leerling is de leider en de andere leerling moet volgen. Bijv. het spiegelen van bewegingen, dat de leerlingen elkaars spiegelbeeld zijn. Of. Obstakelparcours in de gymzaal, laat de ene leerling geblinddoekt lopen en de andere volgen.
Groep 3/4	Attitude Ik wil verschillen van anderen accepteren.	Iedereen is anders en gelijkwaardig Kwink voor burgerschap les 3 Lesdoel: Ik leer dat iedereen verschillend is, maar gelijkwaardig.

Thema Schepping/Duurzaamheid

Groep	Doel	Lesmateriaal
Groep 1/2	Attitude Ik wil geen afval in de natuur gooien.	Houd het schoon! Kwink voor burgerschap les 5 Lesdoel: Ik weet dat we samen moeten zorgen voor een schone wereld.
Groep 1/2	Kennis Ik weet dat ik netjes met de natuur om moet gaan.	Lesidee Duurzaamheid Op de eerste dinsdag van september wordt de Duurzame Dinsdag-koffer overhandigd aan ons kabinet. De koffer zit vol met duurzame ideeën, afkomstig van mensen zoals jij en ik. Duurzaam of niet? Wat zit er in jullie Duurzame Dinsdag-koffer? Lesidee duurzaamheid (443,15 kB) https://www.nuffic.nl/onderwerpen/wereldburgerschap/lesideeen-wereldburgerschap-op-de-basisschool
Groep 1/2	Kennis Ik weet dat ik afval in de prullenbak moet doen en niet zomaar in de natuur mag gooien.	Knutsel met duurzame materialen Laat kinderen bierdopjes, schroefjes, blikjes etc. meenemen van thuis en laat ze er op school een robot o.i.d. van maken. Hierdoor leren kinderen dat ze van spullen die ze normaal in de prullenbak gooien ook mooie dingen mee kunnen maken.
Groep 1/2	Attitude Ik wil zuinig zijn met drinkwater.	Schoon drinkwater Lessen over schoon drinkwater, ontwikkeld door Vitens https://www.lesjedorst.nl/

Zien!vo

Gebruikersnaam

Wachtwoord

Instelling

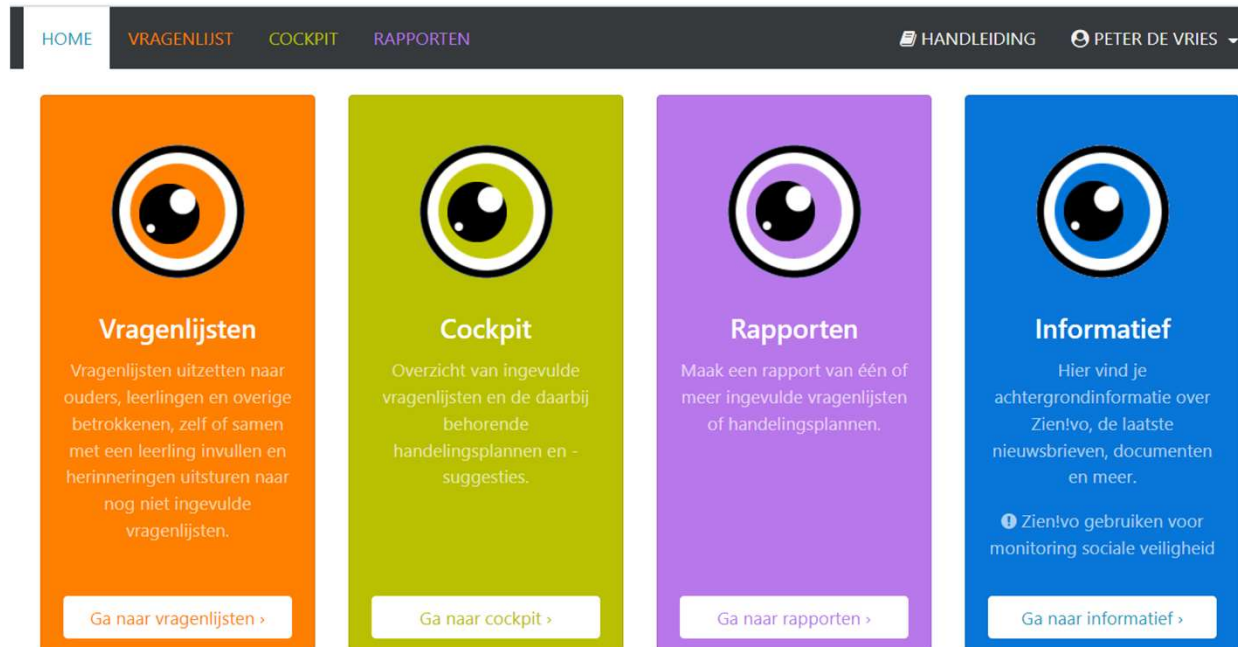
Herinner mij

Inloggen

Wachtwoord vergeten

Hoe werkt het?

Vragenlijsten voor leerkrachten én leerlingen

The screenshot shows a web application interface. At the top is a dark navigation bar with the following elements from left to right: 'HOME' (white), 'VRAGENLIJST' (orange), 'COCKPIT' (green), 'RAPPORTEN' (purple), 'HANDLEIDING' (white with a document icon), and 'PETER DE VRIES' (white with a user icon and a dropdown arrow). Below the navigation bar are four vertical cards, each with a circular icon at the top and a white button at the bottom. The cards are: 1. Orange card: 'Vragenlijsten' with a white and black circular icon. Description: 'Vragenlijsten uitzetten naar ouders, leerlingen en overige betrokkenen, zelf of samen met een leerling invullen en herinneringen uitzuren naar nog niet ingevulde vragenlijsten.' Button: 'Ga naar vragenlijsten >'. 2. Green card: 'Cockpit' with a white and black circular icon. Description: 'Overzicht van ingevulde vragenlijsten en de daarbij behorende handelingsplannen en -suggesties.' Button: 'Ga naar cockpit >'. 3. Purple card: 'Rapporten' with a white and black circular icon. Description: 'Maak een rapport van één of meer ingevulde vragenlijsten of handelingsplannen.' Button: 'Ga naar rapporten >'. 4. Blue card: 'Informatief' with a white and black circular icon. Description: 'Hier vind je achtergrondinformatie over Zien!vo, de laatste nieuwsbrieven, documenten en meer.' Below the description is a small white icon of a person and the text 'Zien!vo gebruiken voor monitoring sociale veiligheid'. Button: 'Ga naar informatief >'. In the bottom right corner of the slide, there is a small blue icon of a graduation cap on a dark blue square background.

2. SAv: De leerling kan opkomen voor mensen die buitengesloten worden.

4 3 2 1

3. SAv: De leerling kan oplossingen bedenken voor oneerlijke situaties.

4 3 2 1

4. SAv: De leerling kan op een rustige manier zelfstandig ruzies oplossen.

4 3 2 1

5. Sav: De leerling kan iemand uit de klas bij de groep betrekken, zonder hiervoor iets terug te verwachten.

4 3 2 1

6. SAa: De leerling wil respectvol met de ander omgaan.

4 3 2 1

Vragen over kennis,
vaardigheden en attitude.

De leerling kent...
De leerling kan...
De leerling wil / is bereid...

Verwijderen

Toelichting - Denk aan:

- De leerling wil opkomen voor mensen die buitengesloten worden.
- De leerling wil met anderen nadenken over hoe oneerlijke situaties opgelost kunnen worden.
- De leerling wil iets doen voor iemand, zonder hiervoor iets terug te verwachten.

De vragenlijst die kan worden ingevuld

Opslaan ✓

Vragenlijst invullen voor **Joanne El Harmanny**

Het kind weet wat het begrip naastenliefde inhoudt.

Het kind weet wat een duurzame relatie is.

Het kind wil iedereen vanuit naastenliefde benaderen.

Het kind weet dat elk mens een gelijkwaardig schepsel is en dat God is.

 Afdrukken

4 = Het kind laat het gedrag vrijwel altijd zien, zowel in een uitnodigende, als in een niet uitnodigende situatie

3-3.9 = Het kind laat het gedrag altijd in een uitnodigende, en soms in een moeilijke, niet uitnodigende situatie zien

2-2.9 = Het kind laat het gedrag alleen in makkelijke, uitnodigende situaties zien

1-1.9 = Het kind laat het gedrag vrijwel niet zien

Score opties

Antwoord	Toelichting
4	Het gedrag is vrijwel altijd te zien, zowel in een uitnodigende, als in een niet uitnodigende situatie
3	Het gedrag is altijd in een uitnodigende, en soms in een moeilijke, niet uitnodigende situatie te zien
2	Het gedrag is alleen in makkelijke, uitnodigende situaties te zien
1	Het gedrag is vrijwel niet te zien

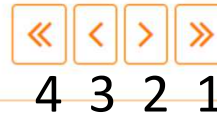
Vrijwel altijd,
óok in moeilijke
situaties

Soms
óok in moeilijke
situaties

Alleen in makkelijke,
uitnodigende situaties

Vragenlijst invullen voor **Joanne El Harmanny**

Het kind weet wat het begrip naastenliefde inhoudt.

Het kind weet wat een duurzame relatie is.

Het kind wil iedereen vanuit naastenliefde benaderen.

Het kind weet dat elk mens een gelijkwaardig schepsel van God is.

4 = Het kind laat het gedrag vrijwel altijd zien, zowel in een uitnodigende, als in een niet uitnodigende situatie

3-3.9 = Het kind laat het gedrag altijd in een uitnodigende, en soms in een moeilijke, niet uitnodigende situatie zien

2-2.9 = Het kind laat het gedrag alleen in makkelijke, uitnodigende situaties zien

1-1.9 = Het kind laat het gedrag vrijwel niet zien

Afdrukken

< Selectie wijzigen

Annuleren ↺

Opslaan

Vrijwel altijd,
óók in moeilijke
situaties

Soms
óók in moeilijke
situaties

Alleen in makkelijke,
uitnodigende situaties

5. IT: De leerling maakt contact met mensen van verschillende achtergronden.

4 3 2 1

6. AU: De leerling kan duidelijk maken wat hij ergens van vindt.

4 3 2 1

7. IL: De leerling respecteert en verdraagt anderen.

4 3 2 1

8. FL: De leerling kan omgaan met dingen die anders zijn dan hij gewend is.

4 3 2 1

9. IB: De leerling houdt

Toelichting - Denk aan:

- De leerling weet waar hij goed in is.
- De leerling weet waar hij minder goed in is.
- De leerling leert van tips en fouten.
- De leerling weet hoe hij zich voelt.
- De leerling weet wat zijn grenzen zijn.
- De leerling weet wat het gevolg van zijn gedrag is bij anderen.
- De leerling accepteert de dingen die hij niet kan veranderen.
- De leerling is zich bewust van zijn eigen achtergrond.
- De leerling weet dat zijn eigen handelen invloed heeft op het milieu.

10. ZI: De leerling weet omgaan met een onbekende omgeving.

4 = Het kind laat het gedrag vrijwel altijd zien, zowel in een uitnodigende, als in een niet uitnodigende situatie

3-3.9 = Het kind laat het gedrag altijd in een uitnodigende, en soms in een moeilijke, niet uitnodigende situatie zien

2-2.9 = Het kind laat het gedrag alleen in makkelijke, uitnodigende situaties zien

1-1.9 = Het kind laat het gedrag vrijwel niet zien

< Selectie wijzigen

Annuleren ↺

Opslaan

Vanuit de cockpit naar de handelingsuggesties

HOME VRAGENLIJST COCKPIT RAPPORTEN BEHEER HANDLEIDING

Handelingsplan opstellen voor Christian Bark

Samen - kennis

Hoofddoelen

- groep 7/8
- groep 5/6
- groep 1/2
- groep 3/4

groep 3/4

Subdoelen

- De leerlingen herkennen onrechtvaardige situaties in de klas en in de omgeving.
- De leerlingen herkennen wanneer er in groepen buitensluiting plaatsvindt en weten dat buitensluiting pijnlijk is.
- De leerlingen weten wat de Bijbel zegt over samenleven met elkaar op een vreedzame manier, maar ook dat er in de wereld problemen en conflicten bestaan die we (soms) kunnen leren oplossen.

De leerlingen herkennen wanneer er in groepen buitensluiting plaatsvindt en weten dat buitensluiting pijnlijk is.

< Terug Maak blanco plan Verder >

alibi (root) Demo instelling HandelingsplanZoekenPage

Proces

1. Objectief observeren en vragenlijsten (laten) invullen door alle betrokkenen
2. Cockpit: Vergelijken en interpreteren
3. Cockpit: Keuzes maken waar je aan gaat werken
4. Plannen: Gebruik de handelingsuggesties!
5. Aan de slag met het plan en eigenaarschap ook bij de leerling!
6. Evaluaties tussentijds en aan het eind vastleggen

**Burgerschap
o.b.v themalijst
(optie 2) > tbv sbo**

Uitgangspunten voor sbo

- ❑ De doelen (kennis, vaardigheden en attitude) zijn exact hetzelfde als de reguliere themalijst burgerschap, die een indeling van doelen heeft voor vier leeftijdsgroepen:
  - Leerjaar 1-2, 3-4, 5-6 en 7-8
- ❑ Voor het **aanbod** van de doelen kijkt de leerkracht naar het leerjaar van de leerlingen: de doelen van het leerjaar uit de reguliere leerlijn worden in principe aangeboden. Daarnaast kijkt de leerkracht of de doelen die beheerst moeten worden (soms van een lager leerjaar, zie volgend punt), ook daadwerkelijk beheerst worden, en anders krijgen de betreffende doelen extra aandacht in aanbod en ondersteuning.
- ❑ Er is per leerroute vastgesteld welke doelen minimaal **beheerst** moeten worden. Voor drie leerroutes is dat minder dan in het regulier onderwijs. (zie volgende dia)
  - Pro
  - Vmbo-basis
  - Vmbo-kader
  - Vmbo-gt/havo/vwo: reguliere leerlijn
- ❑ Een sbo-school dient zelf te kijken of alle doelen
  - Even belangrijk en relevant zijn voor de eigen populatie (durf accenten te leggen en doelen toe te voegen!)
  - In dezelfde mate van zelfstandigheid beheerst moeten worden. Het kan dat er per leerroute, thema en/of doel andere streefnormen gelden. (tip: gebruik de betekenis van de score-opties van Zien! om streefnormen te stellen per onderdeel: 1, 2, 3 of 4)

Inventarisatie van burgerschapscompetenties waar leerlingen over beschikken (2)

- ❏ Omdat in de midden- en bovenbouw van het sbo het aanbod voor de meeste leerroutes hoger ligt dan wat er minstens beheerst moet worden (streefdoel), dient per klas bekeken te worden welke vragenlijst het best past. (in de lichtblauwe cellen staat welke vragenlijst het betreft)

leerroute	Pro	VMBO-basis	VMBO-kader	VMBO-GT/ Havo/VWO
Leerjaar vd In-en				
Leerjaar 1-2	Leerjaar 1-2	Leerjaar 1-2	Leerjaar 1-2	Leerjaar 1-2
Leerjaar 3-4	Leerjaar 1-2	Leerjaar 3-4	Leerjaar 3-4	Leerjaar 3-4
Leerjaar 5-6	Leerjaar 3-4	Leerjaar 3-4	Leerjaar 3-4	Leerjaar 5-6
Leerjaar 7-8	Leerjaar 3-4*	Leerjaar 5-6	Leerjaar 5-6*	Leerjaar 7-8

*Eventueel de vragenlijst van één leerjaar hoger, in leerjaar 8 invullen. En dan je ervan bewust zijn dat nog niet alles echt behaald hoeft te zijn.

N.B. hier wordt dan alleen in kaart gebracht of de doelen van die leerjaren in de praktijk gezien worden (in kennis, vaardigheden en attitude). Niet doelen van lagere leerjaren.

Inventarisatie van burgerschapscompetenties waar leerlingen over beschikken (3)

Antwoordopties:

Antwoordoptie Zien!	Betekenis antwoordoptie (en kleur op cockpit)
1	[nog geen 2]
2	De leerling beheerst het in makkelijke/uitnodigende situaties
3	De leerling beheerst het vrijwel altijd in makkelijke/uitnodigende situaties en soms in niet-uitnodigende situaties
4	De leerling beheerst het vrijwel altijd óok in niet-uitnodigende situaties

In dit voorbeeld zie je dat Digitaal + attituden van sommige thema's relatief weinig aanwezig is > vraagt dus meer aandacht op deze school

N.B. de themalijst bevat 'duurzaamheid' ipv schepping

Alles selecteren

		SAMEN			VERSCHILLEN			SCHEPPING			DIGITAAL			DEMOCRATIE			WERELD		
		Samen - kennis	Samen - vaardigheden	Samen - attituden	Verschillen - kennis	Verschillen - vaardigheden	Verschillen - attituden	Schepping - kennis	Schepping - vaardigheden	Schepping - attituden	Digitaal - kennis	Digitaal - vaardigheden	Digitaal - attituden	Democratie - kennis	Democratie - vaardigheden	Democratie - attituden	Wereld - kennis	Wereld - vaardigheden	Wereld - attituden
Gemiddelde score		2.6	2.5	2.9	2.5	2.1	2	3	2.4	2.1	1.6	1.7	1.5	2.4	2.2	2	2.4	2.0	2.6
Percentage afnames in paars		0	12	0	12	25	12	12	12	37	50	62	62	0	12	12	12	25	0
Percentage afnames in oranje		50	62	37	37	75	75	12	62	12	37	37	25	75	87	75	50	75	50
Klik om een plan voor de geselecteerde leerlingen te maken																			
	leerkracht	2	2.5	3	3	2.6	2	2	2.2	3	2	2	3	2	2.4	2	3	2.7	3
	leerkracht	2	2	3	3	2.3	3	3	3	3	3	2.4	1	2	2.5	2	4	2.2	2
	leerkracht	3	3.5	2	1	2	2	3	2.3	1	1	1	1	3	2.3	2	2	1.7	2
	leerkracht	3	2.6	4	3	2.2	2	4	2.5	1	1	1.7	2	2	2.2	2	2	2	3
	leerkracht	2	1.8	2	2	1.8	2	3	3	3	2	1.9	1	2	2.1	2	3	2.2	2
	leerkracht	4	3	3	4	2.3	2	4	2.3	3	2	2	1	4	2.8	3	2	2	4
	leerkracht	2	2	2	2	1.3	1	1	1.3	2	1	1	1	2	1	1	1	1.3	2
	leerkracht	3	2.6	4	2	2.2	2	4	2.5	1	1	1.7	2	2	2	2	2	2	3

**Burgerschap
o.b.v themalijst
(optie 2) > tbv ZML**

Schooljaar

Afnamedatum vanaf - tot en met

Zorgmodel

Vestiging

Groepen

Invuller

Betreft

2023/2024

SLRO burgerschap ZML

Alles

Alles

Alles

Alles...

Wissen

Afnames - 1 t/m 1 (van 1)

	SAMEN			VERSCHILLEN			SCHEPPING			DIGITAAL			DEMOCRATIE			WERELD		
	Samen - kennis	Samen - vaardigheden	Samen - attituden	Verschillen - kennis	Verschillen - vaardigheden	Verschillen - attituden	Schepping - kennis	Schepping - vaardigheden	Schepping - attituden	Digitaal - kennis	Digitaal - vaardigheden	Digitaal - attituden	Democratie - kennis	Democratie - vaardigheden	Democratie - attituden	Wereld - kennis	Wereld - vaardigheden	Wereld - attituden
☐ Alles selecteren																		
Gemiddelde score	2.5	2	2	1	2	2	3	2	2	2.5	1.5	1	2	2	2	1	2	2
Percentage afnames in paars	0	0	0	100	0	0	0	0	0	0	100	100	0	0	0	100	0	0
Percentage afnames in oranje	100	100	100	0	100	100	0	100	100	100	0	0	100	100	100	0	100	100
Klik om een plan voor de geselecteerde leerlingen te maken																		
5																		
leerkracht	2.5	2	2	1	2	2	3	2	2	2.5	1.5	1	2	2	2	1	2	2

[Handelingsplannen >](#)

Koppeling aan niveaus van leerlijn CED ZML/VSO

- ❏ Dit is grofmazig gedaan.
- ❏ Door deze koppeling kan een ZML-school kijken welke doelen bij welke leerroute zouden kunnen passen op welk moment in de schoolloopbaan.

In het algemeen geldt:

- ❏ **Aanbod:** Alle doelen kunnen worden aangeboden op het SO en/of VSO, zoals in de tabel staat.
- ❏ **Beheersing:** Een school dient zelf te bepalen per leerroute in welke mate de leerling de doelen ook moet beheersen.
En in wat voor soort situaties.

	Niveau CED ZML	Leerroute 2	Leerroute 3	Leerroute 4	Leerroute 5
Groep 1-2	2-4/5	SO	SO	SO	SO
Groep 3-4	5-10	VSO	SO	SO	SO
Groep 5-6	9-14		VSO	VSO	SO/VSO
Groep 7-8	12-16			(VSO)	VSO

Antwoordoptie Zien!	Betekenis antwoordoptie	Leerroute 2	Leerroute 3	Leerroute 4	Leerroute 5
1	[nog geen 2]				
2	De leerling beheerst het in makkelijke/uitnodigende situaties	De gekozen beheersingsdoelen zoveel mogelijk (minimaal) score 2	Een deel van de gekozen beheersingsdoelen (minimaal) score 2		
3	De leerling beheerst het vrijwel altijd in makkelijke/uitnodigende situaties en soms in niet-uitnodigende situaties		Een deel van de gekozen beheersingsdoelen (minimaal) score 2	De gekozen beheersingsdoelen zoveel mogelijk (minimaal) score 3	De gekozen beheersingsdoelen zoveel mogelijk (minimaal) score 3
4	De leerling beheerst het vrijwel altijd óók in niet-uitnodigende situaties				

Beheersing: Een school dient zelf te bepalen per leerroute in welke mate de leerling de doelen ook moet beheersen.

En in wat voor soort situaties. Voorstel:

- ❏ Voor leerroute 2 geldt altijd: de leerlingen hoeven het alleen te beheersen in makkelijke/uitnodigende situaties.
- ❏ Voor leerroute 3 geldt: sommige doelen minimaal beheersen in makkelijke/uitnodigende situaties, andere doelen soms ook al in niet-uitnodigende situaties
- ❏ Voor leerroute 4 en 5 geldt: zoveel mogelijk doelen soms ook beheersen in niet-uitnodigende situaties

Terugblik en afsluiting

Succes met het vervolg!

Meer weten?

Drs. B. (Bertine) Haverhals
Orthopedagoog, onderwijsadviseur, teamleider

0182-540384

b.haverhals@gouwe-academie.nl

**“Als je weet waar je op moet
letten, kun je het Zien!”**

